

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Pedagogická fakulta
Katedra slovanských jazyků a literatur
Oddělení českého jazyka a literatury

Bakalářská práce

K problematice pojmenování vodních toků

Vypracovala: Adéla Kolátorová
Vedoucí práce: PhDr. Milena Nosková, Ph.D.

České Budějovice 2019

Poděkování

Tímto bych chtěla poděkovat vedoucí mé bakalářské práce, PhDr. Mileně Noskové, Ph.D., za odborné vedení, cenné rady a připomínky. Dále bych chtěla poděkovat zaměstnancům Státního okresního archivu Jihlava za ochotu a poskytnutí geografických materiálů.

Prohlášení

Prohlašuji, že svou bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury. Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Jihlavě dne 22. dubna 2019

.....

Adéla Kolátorová

Anotace

Tématem bakalářské práce je problematika pojmenování vodních toků. Práce je rozdělena do dvou částí - teoretické a praktické. První část obsahuje teoretické poznatky z oboru onomastika. Blíže se zaměřuje na toponomastiku, pomístní jména a hydronyma, tj. vlastní jména vod. Praktická část se zabývá lingvistickou analýzou a charakterizováním získaného souboru jmen řek, rybníků a potoků v kraji Vysočina, resp. na Jihlavsku. Cílem této práce bude přispění k onomastickým pojmenováním kraje Vysočina.

Klíčová slova: český jazyk, pojmenování, onomastika, toponomastika, hydronomastika, hydronyma, vodní toky

Abstract

The theme of bachelor's work is the issue of naming watercourses. The work is divided into two parts - theoretical and practical. The first part contains theoretical knowledge of onomastics. Closer focuses on toponymics, anoikonims and hydronyms, i.e. proper names of watercourses. The practical part deals with linguistic analysis and characterization of the set of names of rivers, ponds and streams in the Vysočina Region, (or) more precisely in Jihlava district. The aim of this work is to contribute to the onomastic names of the Vysočina Region.

Key words: czech language, naming, onomastics, toponomastics, hydronomastics, hydronyms, watercourses

Obsah

Úvod.....	7
I. Teoretická část.....	8
1. Onomastika jako vědecká disciplína	8
1.1. Předmět onomastiky	9
1.2. Vlastní jména vs. obecná jména	11
1.3. Členění onomastiky	12
1.4. Historie české onomastiky.....	14
1.4.1. Současná česká onomastika	16
2. Toponomastika.....	17
2.1. Členění toponomastiky	19
2.2. Historie toponomastiky	20
3. Pomístní jména.....	22
3.1. Významová a modelová klasifikace pomístních jmen	24
4. Hydronomastika a hydronyma	26
4.1. Motivanty hydronym	27
4.2. Historie výzkumu hydronym	31
5. Česko-německé onymické kontakty na Vysočině.....	34
II. Výzkumná část	36
6. Sběr a zpracování materiálu	36
7. Kraj Vysočina.....	38
7.1. Charakteristika sebraného materiálu	38
7.2. Slovníček hydronym.....	39
8. Jihlavsko.....	51
8.1. Charakteristika sebraného materiálu	51
8.2. Slovníček hydronym.....	52
Závěr	62
Seznam použité literatury	64
Seznam příloh	68

Úvod

Podnětem k vypracování této kvalifikační práce bylo mé zaujetí onomastickou disciplínou a téma, jež se stalo v posledních letech z důvodu přibývajících sucha velmi aktuální ve všech oblastech světa a vědy – voda. Práce se věnuje vlastním jménům vod, tj. hydronymům. Hydronyma mohou o vodě, jakožto vzácném zdroji, mnohé vypovědět. Zjištění, jak lidé vodní toky či plochy pojmenovávali nebo pojmenovávají, je přínosné pro historii celého regionu. Hydronyma jsou totiž (tak jako jiná toponyma) zdrojem regionální i národní identity, paměti národa a jsou součástí kulturního dědictví.

Cílem práce je popis vybraných hydronym v kraji Vysočina a jejich slovtvorná a sémantická analýza. Zkoumat hydronyma této lokality jsem se rozhodla z toho důvodu, že z kraje pocházím a chovám k němu vřelý vztah. Přesto, že kraj neoplývá výraznou tradicí rybníkářství ani velkými vodními toky, je oblast po stránce hydronym stále zajímavá.

Hydronyma spadají do zorného pole disciplíny zvané onomastika. V teoretické části práce je proto definována onomastika jako vědní obor. Představen je předmět jejího zkoumání, také její historie a dělení. Zásadní je kapitola, která se zabývá rozdílem mezi obecnými a vlastními jmény. Dále je zde vymezena subdisciplína toponomastika. Blíže se zabývám jmény pomístními a jejich modelovou klasifikací. Následuje kapitola, která je věnována samotným hydronymům. Počátkům jejich výzkumu a jejich možné klasifikaci. Teoretickou část uzavírá náhled do onymických vztahů v kraji Vysočina.

Výzkumnou část tvoří dva soubory hydronym. Nejprve je věnována pozornost rozboru větších vodních toků a ploch v oblasti celé Vysočiny. Poté jsem se zaměřila na názvy drobnějšího vodstva na území Jihlavska. Součástí jsou abecedně seřazené slovníky konkrétních hydronym. U každého vlastního jména se snažím o jeho popis, lokalizaci, vysvětlení (výklad) a jeho zařazení v rámci třídění. Pozornost je s ohledem na rozsah bakalářské práce věnována pouze standardizovaným hydronymům.

I. Teoretická část

1. Onomastika jako vědecká disciplína

Onomastika (dříve též onomatologie) je poměrně mladou vědou. V minulosti byla značně přehlížena a byla považována za pomocnou historickou vědu. Teprve na počátku 19. stol. začalo docházet k jejímu postupnému přechodu mezi vědy lingvistické. Intenzivně se začala rozvíjet až po druhé světové válce.¹

V současnosti patří onomastika v českém prostředí spolu s etymologií, sémantikou, slovtvorbou, lexikografií či dialektologií mezi základní disciplíny lexikologie. Se všemi zmíněnými disciplínami je ve velmi úzkém vztahu. Onomastika je tak považována za relativně samostatnou váženou lingvistickou subdisciplínu.² Relativně samostatnou proto, že při zkoumání onomastického materiálu spolupracuje s řadou jiných věd (historií, geografii, etnografií, sociologií, literární vědou aj.) a naopak sama těmto vědám slouží. Záslouhou mimolingvistických složek, bez nichž se nemůže obejít, tak přesahuje hranice lingvistiky.³

Název disciplíny má svůj původ v řečtině. Óνομα (onoma) znamená název nebo jméno.⁴ Předmětem onomastického výzkumu jsou tedy jména, a to jména vlastní (onyma, propria). Rudolf Šrámek definuje onomastiku jako „*nauku o vznikaní a fungování propriálních pojmenovacích soustav, o jejich realizacích v konkrétních podmínkách společenských, časových a místních a jako nauku o konkrétních prvcích těchto soustav (tj. nejen o konkrétních propriích, ale i např. o pojmenovacích principech, motivech, objektech, areálech atd.)*“.⁵

Výstupem onomastického bádání jsou velká kolektivní díla. Patří k nim tzv. onomastikony, slovníky vlastních jmen.⁶ Dále onomastické atlasy, příručky, statě či články. Výsledky onomastických výzkumů nezůstávají pouze ve slovnících

¹ ŠMILAUER, Vladimír. *Úvod do toponomastiky*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1966, s. 5.

² ŠRÁMEK, Rudolf. *Úvod do obecné onomastiky*. Brno: Masarykova univerzita, 1999, s. 3.

³ POLÍVKOVÁ, Alena. Další sovětská práce o onomastice. *Naše řeč* [online]. 1975, roč. 58, č. 2, s. 100. [cit. 2019-01-03]. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=5829>.

⁴ NEDĚLKA, Teodor a Ilias ZGAFAS. *Novořecko-český slovník*. Praha: Asociace řeckých obcí v ČR, 2002, s. 564.

⁵ ŠRÁMEK, Rudolf. *Úvod do obecné onomastiky*. Brno: Masarykova univerzita, 1999, s. 51.

⁶ PLESKALOVÁ, Jana. Onomastikon. In: *Nový encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2016, s. 1241.

a příručkách, ale mají široké uplatnění i v běžné společenské praxi (např. práce A. Polívkové *Naše místní jména a jak jich užívat*).⁷

1.1. Předmět onomastiky

Onomastika se zabývá povahou, tvořením, vznikem, rozšířením a fungováním vlastních jmen v různých etapách vývoje jazyka a společnosti.⁸

Vlastní jména jsou jazykové jednotky, jejichž hlavní funkcí je pojmenované objekty individualizovat (tj. označit je jako neopakovatelnou jednotlivinu), diferencovat (tj. odlišit od sebe jednotlivé objekty v rámci téhož druhu) a lokalizovat (tj. zařadit objekty do určitých věcných, prostorových, sociálních, kulturních nebo historických vztahů).⁹

Vlastní jména nejsou pouze izolovanými jednotlivinami, ale v každém jazyce tvoří specifický systém s určitými zákonitostmi. Dílčí soustavy systému představují jednotlivé třídy proprií. Třídy jsou utvářeny na základě toho, jaký druh objektu propria pojmenovávají.¹⁰ Soubor všech vlastních jmen daného jazyka, území, doby či sociálního, kulturního nebo komunikačního prostředí označujeme termínem onymie.¹¹

Vlastní jména vznikají tzv. propriálně pojmenovacím aktem. Aby jeho výsledkem bylo skutečně jméno vlastní, musí podle Rudolfa Šrámka obsahovat tři základní fáze:

a) Prenominační. V této fázi se objekt, který je potřeba z komunikačních důvodů pojmenovat vlastním jménem, stává objektem onymickým. Onymickými objekty mohou být objekty reálné (např. město Ostrava, žena Lucie Nováková, hotel Atlantis), objekty nereálné (např. pohádková postava Popelka, literární toponymum vesnice Nejededál), jevy (např. Den učitelů) a vztahy (např. Kutnohorský dekret). Objekty, jevy a vztahy, které vlastní jméno nemají, jsou objekty apelativními.¹² Skrze jeden výrazný znak onymického objektu je celý objekt pojmenován (např. poloha, jméno majitele, funkce apod.). Tento znak nazýváme propriálně

⁷ KNAPPOVÁ, Miloslava. Stav a perspektivy české onomastiky v mezinárodním kontextu. *Naše řeč* [online]. 1985, roč. 68, č. 1, s. 6-7. [cit. 2019-01-03]. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=6512>.

⁸ KUBA, Ludvík. *Úvod do nauky o vlastních jménech. Toponomastika a antroponomastika*. Ústí nad Labem: PedF UJEP, 1984, s. 1.

⁹ ŠRÁMEK, Rudolf. *Úvod do obecné onomastiky*. Brno: Masarykova univerzita, 1999, s. 11-12.

¹⁰ PLESKALOVÁ, Jana. *Vlastní jména osobní v češtině*. [online] Brno: Masarykova univerzita, 2014, s. 10. [cit. 2019-01-03]. Dostupné z: <https://digilib.phil.muni.cz/data/handle/11222.digilib/131210/monography.pdf>.

¹¹ PLESKALOVÁ, Jana. Onymie. In: *Nový encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2016, s. 1246.

¹² ŠRÁMEK, Rudolf. *Úvod do obecné onomastiky*. Brno: Masarykova univerzita, 1999, s. 13-15.

pojmenovacím motivem. Motivem se mohou stát pouze vlastnosti, které jsou ve společnosti pocíťovány jako vhodné.

- b) Nominační.** Ve druhé fázi dochází ke konkrétnímu jazykovému zpracování pojmenovacího motivu v proprium. Užívají se k tomu víceméně ustálené soubory lexikálních a slovotvorných prostředků. U nově vzniklého vlastního jména je redukován nebo úplně zrušen význam výchozího obecného jména (etymonu) a je zformován nový typ významu – propriální. Zároveň je nové vlastní jméno včleněno do souboru již existujících vlastních jmen a do společenské komunikace.
- c) Postnominační.** Poslední fáze zahrnuje fungování vlastního jména a jeho další vývoj. Vyvíjejí se jednotlivá konkrétní propria (Měrotice x Měřůtky), jejich motivace i jejich jazyková stránka (Gradisch x Hradiště). Některá jména mohou ustrnout na určitém stupni vývoje a zachovávat starší stav jazyka.¹³ Jméno zaniká, pokud upadne v zapomnění, při přejmenování objektu nebo při zániku samotného objektu. Velké množství jmen přetrvává jako název objektu nově vzniklého na místě objektu původního.¹⁴

Vlastní jméno je chápáno jako jednota formy (hláskosloví, tvarosloví), obsahu („významu“) a funkce. Definice onymické funkce je v onomastice problematická. Dosud nebyl podán výčet a popis funkcí, který by byl obecně přijat. Rudolf Šrámek chápe jako základní funkce propria tři výše zmíněné (identifikaci, diferenciaci, lokalizaci).¹⁵ Pro Miloslavu Knappovou je hlavní funkcí proprií funkce nominační, individualizační, jinak též diferenciacní. Tato sdružená funkce zahrnuje i funkci deiktickou a apelovou. Vedle toho Knappová uvádí velké množství funkcí sekundárních, které se mohou doplňovat, překrývat a nemusí být vždy realizovány (např. asociační, evokační, ideologizující, honorifikující, mytizující, expresivní).¹⁶ Funkcemi vlastních jmen v textech a literárních dílech se zabývá především literární onomastika. Za hlavní funkci proprií je v literární onomastice považována funkce identifikační. Mezi specifikující funkce je pak zařazena funkce charakterizační, mytizující, akcentující nebo iluzionistická, která je založena na konfrontaci mezi literární a reálnou onymií.¹⁷

¹³ ŠRÁMEK, Rudolf. *Labyrintem vlastních jmen a nářečí*. Brno: Host, 2016, s.109-132.

¹⁴ DAVID, Jaroslav a Přemysl MÁCHA. *Názvy míst: paměť, identita, kulturní dědictví*. Brno: Host a Ostravská univerzita, 2014, s. 29.

¹⁵ ŠRÁMEK, Rudolf. *Úvod do obecné onomastiky*. Brno: Masarykova univerzita, 1999, s. 23-26.

¹⁶ KNAPPOVÁ, Miloslava. K funkčnímu pojetí systému vlastních jmen. *Slovo a slovesnost* [online]. 1992, roč. 53, č. 3, s. 211-214. [cit. 2019-01-03]. Dostupné z: <http://sas.ujc.cas.cz/archiv.php?art=3475>.

¹⁷ DVORÁKOVÁ, Žaneta. *Literární onomastika: antroponyma*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2017, s. 11 a 93-111.

1.2. Vlastní jména vs. obecná jména

Slovní zásoba každého jazyka se dělí na dvě velké skupiny – na již zmíněná vlastní jména (*propria*) a obecná jména (*apelativa*). Potřeba obecně pojmenovávat spadá do dávné minulosti. Lidé se tak bránili neznámu kolem sebe. Až později vznikla potřeba v rámci obecně pojmenovaných objektů rozlišovat a s ní i vlastní jména. Po čase bylo i rozlišování pomocí vlastních jmen nedostatečné. Z tohoto důvodu začaly vznikat v rámci *proprií* přezdívky, deminutivní jména a jména, jejichž součástí jsou shodné či neshodné rozlišovací přívlastky (např. Horní Cerekev x Dolní Cerekev).¹⁸

Z toho vyplývá, že obecná jména tvoří primární jazykovou sféru, jelikož se užívají již při jednodušším dorozumívání. Naproti tomu jména vlastní tvoří jazykovou sféru sekundární, protože jsou užívána až v komunikaci na vyšší úrovni.¹⁹

Jana Pleskalová chápe rozdíl mezi vlastními jmény a jmény obecnými takto: „*Zatímco apelativa určují druh, třídu objektů (velkoměsta, děti), propria pojmenovávají a identifikují jednotlivé objekty v rámci téhož druhu (Brno, Plzeň, Praha, Ostrava; Pepíček, Jaroušek, Evička.*“²⁰

Odlišnost *proprií* a *apelativ* se odráží především v pravopise. Vlastní jména se píšou v českém jazyce s velkým počátečním písmenem. Velká písmena se užívají i v souslovích, ve kterých si jednotlivé členy sice uchovávají *apelativní* význam, ale jako celek označují jedinečnou skutečnost a plní tak funkci vlastního jména (např. Pražský hrad). Avšak setkáváme se i s nejednoznačnými případy. Třeba u pojmenování sériových výrobků (automobil Škoda Favorit x s favoritem dnes jezdí každý) či etnonym (žid x Žid).²¹

Při vzniku *proprií* se mohou uplatňovat pojmenovací, strukturní a slovtvorné prvky, které u *apelativ* nenalezneme, příp. u nich mají jinou distribuci (kvantitativně, časově, areálově) nebo funkci (např. přípony nemají stejný význam a odlišují se i vnějšně).²²

Hranice mezi vlastními jmény a jmény obecnými je velmi málo pevná. Řada jmen se může nacházet v přechodném pásu.²³ Každý *apelativní* objekt se může lehce stát

¹⁸ KUBA, Ludvík. *Úvod do nauky o vlastních jménech. Toponomastika a antroponomastika*. Ústí nad Labem: PedF UJEP, 1984, s. 2.

¹⁹ PLESKALOVÁ, Jana. *Vlastní jména osobní v češtině*. [online] Brno: Masarykova univerzita, 2014, s. 4. [cit. 2019-01-03]. Dostupné z:

<https://digilib.phil.muni.cz/data/handle/11222.digilib/131210/monography.pdf>.

²⁰ Tamtéž, s. 13.

²¹ GREPL, Miroslav. *Příruční mluvnice češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1995, s. 78.

²² HARVALÍK, Milan. *Synchronní a diachronní aspekty české onymie*. Praha: Academia, 2004, s. 67.

²³ ŠMILAUER, Vladimír. *Úvod do toponomastiky*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1966, s. 7.

objektem onymickým, pokud vznikne potřeba manipulovat s ním jako s jednotlivinou. Stejně tak se objekt onymický může stát objektem apelativním.²⁴ Případ, kdy vznikají z apelativ (beze změny jejich formy) vlastní jména, se nazývá onymizace neboli proprializace (např. Bohumil, Písek). Procesem opačným, při kterém dochází ke ztrátě propriální funkce, tj. povahy vlastních jmen, je deonymizace též apelativizace. Deonymické apelativum může vzniknout z vlastního jména přímo bez změny formy (např. Janek, gouda, Lazar) nebo odvozením pomocí formantu (např. švejkovina).²⁵ Zvláštním procesem je pak tzv. transonymizace, kdy je vlastní jméno jednoho objektu přeneseno na jiný jedinečný objekt (např. podle oblasti Vysočina je nazván salám Vysočina).²⁶

1.3. Členění onomastiky

Dělení onomastiky vychází z třídění vlastních jmen (strukturace onymie). Ve slovanské onomastice přetrvává nejednotnost klasifikačních principů, což komplikuje mezoslovanské srovnávací studie. Také v samotné české onomastice je klasifikace u každého autora onomastické publikace trochu odlišná.

Vladimír Šmilauer považuje za hlavní oddíly onomastiky skupiny početně největší a nejčastěji zkoumané:

- a) **Antroponomastiku**, tj. nauku o vlastních jménech lidských.
- b) **Toponomastiku**, tj. nauku o vlastních jménech zeměpisných.²⁷

Podle Jany Pleskalové je tradiční členění onomastiky do tří kategorií:

- a) **Antroponomastika**,
- b) **Toponomastika**,
- c) **Chrématonomastika**, tj. nauka o vlastních jménech objektů.

Doplňovány jsou dílčími disciplínami (např. zoonomastikou). Zmiňuje ale i existenci disciplín nadřazených (bionomastiku, tj. nauku o vlastních jménech živých bytostí a abionomastiku, tj. nauku o vlastních jménech neživých objektů a jevů).²⁸

²⁴ ŠRÁMEK, Rudolf. *Úvod do obecné onomastiky*. Brno: Masarykova univerzita, 1999, s. 13.

²⁵ POKORNÁ, Eva. *Apelativizovaná jména v české slovní zásobě. Slovo a slovesnost* [online]. 1978, roč. 39, č. 2, s. 116-117. [cit. 2019-02-15]. Dostupné z: <http://sas.ujc.cas.cz/archiv.php?art=2516>.

²⁶ DAVID, Jaroslav a Pavel ROUS. *Neviditelní svědkové minulosti: místní a pomístní jména na Vysočině*. Praha: Academia, 2006, s. 154.

²⁷ ŠMILAUER, Vladimír. *Úvod do toponomastiky*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1966, s. 8.

²⁸ PLESKALOVÁ, Jana. *Vlastní jména osobní v češtině*. [online] Brno: Masarykova univerzita, 2014, s. 11. [cit. 2019-01-03]. Dostupné z:

<https://digilib.phil.muni.cz/data/handle/11222.digilib/131210/monography.pdf>.

Rudolf Šrámek uvádí rovněž tři základní oddíly onomastiky, avšak odlišné od pojetí Pleskalové. Podle povahy onymických objektů k nim přiřazuje příslušné třídy proprií:

1. Geonomastika: zabývá se vlastními jmény geonymických objektů, které lze zobrazit na mapě. Zahrnuje:

1.1. Toponyma, tj. vlastní jména objektů na povrchu země (i pod ním).

1.1.1. Oikonyma, tj. vlastní jména pro osídlené objekty (domy, sídliště, města = urbonyma, hrady, zámky, továrny apod.).

1.1.2. Anoikonyma, tj. vlastní jména pro neosídlené objekty.

1.1.2.1. Hydronyma, tj. vlastní jména vod (mokřady, potoky, řeky, jezera, rybníky, vodopády, oceány apod.).

1.1.2.2. Oronyma, tj. vlastní jména pro vertikální členění zemského povrchu (kopce, hory, úbočí, sedla, doliny, jeskyně apod.).

1.1.2.3. Agronyma, tj. vlastní jména pro ekonomicky využívané plochy (pole, louky, lesy, pastviny, vinice apod.).

1.1.2.4. Hodonyma, tj. vlastní jména pro komunikační spoje (polní cesty, silnice, poutní cesty, mosty, železnice, letiště, přístavy apod.).

1.1.2.5. Choronyma, tj. vlastní jména pro části zemského povrchu, které nejsou pojmenovány anoikonymicky a vznikly přirozeně (pouště, regiony, světadíly) nebo lidskou činností (země, státy, kraje, okresy, národní parky).

1.2. Kosmonyma (astronyma), tj. vlastní jména nebeských těles.

1.2.1. Vlastní jména planet, galaxií, hvězd apod.

1.2.2. Vlastní jména geonymických objektů na planetách a jiných nebeských tělesech.

1.2.3. Vlastní jména umělých kosmických těles (např. Sputnik).

2. Bionomastika: zabývá se vlastními jmény živých bytostí. Zahrnuje:

2.1. Antroponyma, tj. vlastní jména jednotlivců nebo skupiny lidí (křestní jména, příjmení, hypokoristika, přezdívky, obyvatelská jména, etnonyma, kryptonyma, pseudonyma, rodová jména apod.).

2.2. Pseudoantroponyma, tj. jména smyšlených osob včetně mytologických nadpřirozených bytostí.

2.3. Theonyma, tj. vlastní jména bohů (např. Alláh, Perun).

2.4. Zoonyma, tj. vlastní jména živočichů (existujících i smyšlených).

2.5. Fytonyma, tj. vlastní jména rostlin.

3. Chrématonomastika: zabývá se vlastními jmény objektů, jevů a vztahů vzniklých lidskou činností (nezakotvených v přírodě, ale v ekonomických, politických a kulturních vztazích). Zahrnuje:

3.1. Vlastní jména výrobků (jednotlivých i produkovaných v sérii = sérionyma).

3.2. Vlastní jména společenských institucí a organizací (např. Národní divadlo v Praze).

3.3. Vlastní jména společenských jevů (např. Den matek, Tour de France).

3.4. Jiné druhy chrématonym (např. jména vyznamenání, historických dokumentů).²⁹

Existují i další možné klasifikační systémy, které však podle Rudolfa Šrámka nejsou vhodné pro členění onomastiky jako takové, neboť nevystihují podstatu vlastních jmen nebo jsou nejednoznačné. Například dělení proprií na přímá a nepřímá na základě toho, zda je objekt pojmenován přímo, tj. podle rysu jemu vlastního (např. Niva) nebo v relaci k jinému objektu (např. Za vodou). Dále existuje třídění na názvy předložkové a nepředložkové nebo primární a sekundární.³⁰

1.4. Historie české onomastiky

Kořeny onomastické disciplíny sahají v Čechách na přelom 18. a 19. stol. Avšak zájem o vlastní jména existoval již dříve. Potřeba zkoumat propria se objevila v momentě, kdy jim lidé přestávali rozumět v důsledku proměny jazyka a jeho slovní zásoby. Pozornost lidí se zpočátku obracela zejména k názvům, jež jim pomáhaly orientovat se v krajině a ve společnosti. První výklady jmen probíhaly formou tzv. lidové etymologie. To lze pozorovat v tehdejších kronikách.³¹ Staročeskou onymii dokládají nejen kroniky, ale také glosy, nekrologia, kalendária, seznamy osob, cestopisy, smlouvy, mapy, tzv. urbáře aj. V prvních gramatikách a mluvnicích se popis vlastních jmen a odkazy na ně objevovaly pouze sporadicky (např. v mluvnici Václava Jana Rosy). Zato ve slovnících byl výskyt vlastních jmen od začátku intenzivní. Za jeden z hlavních stavebních kamenů české onomastiky je považován slovník *Knižka*

²⁹ ŠRÁMEK, Rudolf. *Úvod do obecné onomastiky*. Brno: Masarykova univerzita, 1999, s. 163-165.

³⁰ Tamtéž, s. 16-19.

³¹ DAVID, Jaroslav a Pavel ROUS. *Neviditelní svědkové minulosti: místní a pomístní jména na Vysočině*. Praha: Academia, 2006, s. 7-11.

*slov českých vyložených, odkud svůj počátek mají, totiž jaký jest jejich rozum od Matouše Benešovského Philonoma.*³²

K prvnímu odbornému zkoumání vlastních jmen začalo docházet až v době národního obrození, kdy vzrostl zájem o národní kořeny. Důležitou osobností tohoto období byl bezesporu Josef Dobrovský, který odmítl naivní výklady vlastních jmen a uvedl základy a principy výkladů etymologických.³³ Historik František Palacký ve svých pracích vhodně spojil historický a lingvistický přístup ke jménům. Jeho nejdůležitějším dílem je *Popis království českého* z roku 1848.³⁴

Ve druhé polovině 19. stol. začala česká onomastika krystalizovat jako lingvistická věda. Poprvé se soustavně řešily teoreticko-metodologické, klasifikační a kontaktologické otázky a počala se rozvíjet vědecká terminologie. Zájem mluvnic a jazykovědných časopisů se obracel ke gramatickým vlastnostem a k pravopisu vlastních jmen. Silným impulzem byla pro onomastiku Národopisná výstava československá, která se konala v Praze roku 1895. Onomastickou metodologii ovlivnil Jan Gebauer, na kterého navázali jeho žáci, tzv. gebauerovská škola. Onomastickou teorii obohatili svými studii také Bedřich Vilém Spiess a František Xaver Prusík. O toponyma se zajímali převážně historici. Zahájeno bylo studium pomístních jmen. O studium příjmení a křestních jmen se zasloužil František Augusta Slavík, jehož práce *O skrácování starodávných jmen osobních a místních* patří k nejlepším.³⁵

Dvacáté století přineslo obrovský rozvoj onomastiky, který vyvrcholil v 60. letech úplným osamostatněním disciplíny. Onomastika se stala součástí Ústavu pro jazyk český AV ČR a dostala se do programů vysokých škol. Uskutečnily se první onomastické konference a začal být vydáván onomastický časopis. Mluvnice a příručky se zajímaly o vlastní jména více než kdykoliv předtím (např. Trávníčková *Mluvnice spisovné češtiny*). Teoretické poznatky české onomastiky vyústily ve formulování obecných principů a ty nejzásadnější byly shrnuty v základních publikacích (např. v *Úvodu do onomastiky* od Rudolfa Šrámka). Studium teorie zapříčinilo větší stabilitu disciplíny a rozvoj kvalitní onomastické lexikografie.³⁶ K onomastice nadále přispívala řada historiků (např. Josef Vítězslav Šimák). Za pravé specialisty

³² ŠRÁMEK, Rudolf. Onomastika. In: *Kapitoly z dějin české jazykovědné bohemistiky*. Praha: Academia, 2007, s. 377-384.

³³ Tamtéž, s. 384-399.

³⁴ HARVALÍK, Milan. *Synchronní a diachronní aspekty české onymie*. Praha: Academia, 2004, s. 17-18.

³⁵ ŠRÁMEK, Rudolf. Onomastika. In: *Kapitoly z dějin české jazykovědné bohemistiky*. Praha: Academia, 2007, s. 388-399.

³⁶ Tamtéž, s. 399-411.

toponomastiky můžeme označit Antonína Profouse a Vladimíra Šmilauera.³⁷ O antroponomastiku se zajímal např. František Bergmann. Chloubou české onomastiky je kniha Josefa Beneše *O českých příjmeních* a kniha Jana Svobody *Staročeská osobní jména a naše příjmení*.³⁸

1.4.1. Současná česká onomastika

Současná onomastika je na vysoké úrovni z hlediska teoretického i metodologického. Důraz je kladen na to, aby byla vlastní jména studována jako systém a aby jejich výklad nebyl zúžen pouze na etymologickou stránku.³⁹ V toponomastice je novým tématem například studium pomístních jmen ve vztahu ke krajině, prostoru města a identitě.⁴⁰ Také tematický okruh antroponomastiky se rozšířil. Zahájen byl sběr hypokoristik. Od konce 70. let je typické zaměření na výzkum chrématonym a zájem o nové oblasti studia vlastních jmen (např. o politickou onomastiku). Mezi osobnosti soudobé onomastiky můžeme zařadit: M. Knappovou, I. Lutterera, J. Matúšovou, L. Olivovou-Nezbedovou, J. Pleskalovou, R. Šrámka, J. Davida, P. Štěpána aj. Onomastici se soustředí kolem časopisu *Acta onomastica*, který je vydáván Onomastickou komisí. Dále kolem projektů, které jsou realizovány na onomastických pracovištích AV ČR a zřídka také na vysokých školách či jiných institucích.⁴¹

V mezinárodním kontextu zaujímá česká onomastika velmi vážené místo. Významně přispěla k onomastické teorii a zástupci české onomastiky zastávají v mezinárodních onomastických organizacích důležité a vážené pozice. Jsou voleni do Mezinárodní komise pro slovanskou onomastiku při Mezinárodním komitétu slavistů a do International Council of Onomastic Sciences. Podílí se také na činnosti Pracovní skupiny pro geografické názvosloví při OSN a její Skupiny pro exonyma. Přispívají do mezinárodního revue *Onoma*.⁴² Rozsáhlým mezinárodním projektem se stal *Slovanský onomastický atlas*, na jehož tvorbě se podílel také Vladimír Šmilauer. Práce na atlase probíhá intenzivně již od 60. let a dosud není dokončen.⁴³

³⁷ ŠMILAUER, Vladimír. *Úvod do toponomastiky*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1966, s. 27.

³⁸ ŠRÁMEK, Rudolf. Onomastika. In: *Kapitoly z dějin české jazykové a bohemistiky*. Praha: Academia, 2007, s. 401-407.

³⁹ Tamtéž, s.411.

⁴⁰ DAVID, Jaroslav a Přemysl MÁCHA. *Názvy míst: paměť, identita, kulturní dědictví*. Brno: Host a Ostravská univerzita, 2014, s.15.

⁴¹ ŠRÁMEK, Rudolf. Onomastika. In: *Kapitoly z dějin české jazykové a bohemistiky*. Praha: Academia, 2007, s. 411-416.

⁴² Tamtéž, s. 420-422.

⁴³ ŠRÁMEK, Rudolf. *Labyrintem vlastních jmen a nářečí*. Brno: Host, 2016, s.83-88.

2. Toponomastika

Název jednoho z hlavních oddílů onomastiky pochází taktéž z řečtiny (všechny odborné mezinárodní termíny v onomastice mají řecké základy). Τόπος (topos) znamená místo.⁴⁴ Čili předmětem zájmu toponomastiky jsou toponyma neboli vlastní jména geografických kartograficky zachytitelných objektů.⁴⁵ Vladimír Šmilauer toponomastiku definuje jako „*nauku o vlastních jménech zeměpisných (geografických)*“.⁴⁶

Jak Vladimír Šmilauer uvádí, zeměpisné jméno (toponymum) není pouhým souhrnem hlásek: „*Zeměpisné jméno srostlo s objektem, který označuje, zrcadlí se v něm kus dějin tohoto objektu a kus duše těch, kdo jej pojmenovali a pojmenování užívali.*“⁴⁷ Mnohá zeměpisná jména přežívají staletí a nesou tak v sobě kus lidské historie. Poskytují informace o vývoji jazyka i svědectví o minulém způsobu života.⁴⁸

Již zmíněný lingvistický přesah onomastiky je nejvíce znatelný právě u toponomastiky. Při zkoumání zeměpisných jmen je důležité vhodně propojovat lingvistické a historické metody. Zásadní je spolupráce bohemistiky s germanistikou, neboť vlastní jména na našem území nejsou jen domácího původu. K zajímavým poznatkům můžeme dospět i srovnáváním s jinými jazyky (např. polským, ruským), včetně těch zaniklých. Nezbytné je hledisko geografické a dialektologické. Aby nedocházelo k jednostrannému a povrchnímu bádání, je nejvhodnější variantou toponomastického výzkumu spolupráce pracovníků z různých oborů, nikoliv práce jednotlivců.⁴⁹

Toponomastik se u zkoumaného jména nesnaží zjistit pouze původ, ale sleduje také jeho historický vývoj, stáří, sémantické změny, frekvenci, oblast rozšíření, způsoby adaptace a jeho místo v rámci systému jmen.⁵⁰ U každého jména se proto musí sesbírat

⁴⁴ NEDĚLKA, Teodor a Ilias ZGAFAS. *Novořecko-český slovník*. Praha: Asociace řeckých obcí v ČR, 2002, s. 724.

⁴⁵ PLESKALOVÁ, Jana. Toponymum. In: *Nový encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2016, s. 1877.

⁴⁶ ŠMILAUER, Vladimír. *Úvod do toponomastiky*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1966, s. 9.

⁴⁷ Tamtéž, s. 12.

⁴⁸ DAVID, Jaroslav a Přemysl MÁCHA. *Názvy míst: paměť, identita, kulturní dědictví*. Brno: Host a Ostravská univerzita, 2014, s.14.

⁴⁹ ŠMILAUER, Vladimír. *Úvod do toponomastiky*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1966, s.11-15.

⁵⁰ Tamtéž, s. 123.

všechny jeho doložené podoby a proměny. Toponomastika pracuje s trojím typem materiálu: historickým, zeměpisným a nářečním (odtud i blízkost k dialektologii).⁵¹

Historický materiál představují kroniky, nejrůznější listiny (např. konfirmační), listy, veřejné knihy a jiné dokumenty, které jsou zpracovávány v rámci tzv. diplomatiky. Nejstarší písemnosti jsou uloženy převážně v archivech.⁵²

Zeměpisný materiál znamená pro toponomastiku historické i současné mapy všeho druhu (např. vojenské, katastrální, turistické), atlasy, zeměpisná díla, cestopisy, cestovní deníky, sbírky a slovníky. V některých dokumentech či mapách mohou být uvedeny názvy chybně (např. vlivem písarovy neznalosti), proto je potřeba důkladně pravděpodobnost jména ověřovat.

Nářečním materiálem jsou lidové podoby toponym. Oficiální názvy (často umělé) mohou mít značně se lišící lidové varianty (zpravidla spontánní). Občas je oficiální název nářečním názvem dokonce zatlačen do ústraní.⁵³ Lidové podoby jmen se vyvíjejí většinou bez přerušení, brání se spisovným formám a nejsou vystavovány úředním zásahům. Z toho důvodu mohou být dobrými indiciemi k původu jména.⁵⁴ Získávají jsou formou dotazníků. Dále pak přímo v terénu, kdy se zkoumaná oblast prochází spolu s místním znalcem (informátorem).⁵⁵ Také při sběru nářečních podob hrozí nebezpečí jejich zkreslení (např. z důvodu snahy zapisovatele podobu jména pospisovnit).⁵⁶

Nejen vlivem nářečí může docházet u oficiálních toponym k jejich nejednotnosti. Tento problém má odstranit tzv. standardizace jmen, tj. určení podoby vlastních jmen úředním stanovením nebo mezinárodní dohodou. O mezinárodní pravidla standardizace se starají účastníci konferencí OSN pro standardizaci geografických jmen. Neměnnost a jednotnost geografického názvosloví v Česku zajišťují zeměměřické a katastrální orgány.⁵⁷

Jak jsem již naznačila, v posledních letech se onomastika, resp. toponomastika vyvíjí novými směry. Například Jaroslav David poukazuje na nutnost studovat

⁵¹ KUBA, Ludvík. *Úvod do nauky o vlastních jménech. Toponomastika a antroponomastika*. Ústí nad Labem: PedF UJEP, 1984, s. 5.

⁵² SVITÁK, Zbyněk. *Prameny diplomatické povahy*. In: *Nový encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2016, s. 1373.

⁵³ ŠMILAUER, Vladimír. *Úvod do toponomastiky*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1966, s. 11.

⁵⁴ KUBA, Ludvík. *Úvod do nauky o vlastních jménech. Toponomastika a antroponomastika*. Ústí nad Labem: PedF UJEP, 1984, s. 13.

⁵⁵ ŠMILAUER, Vladimír. *Úvod do toponomastiky*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1966, s. 30-56.

⁵⁶ HARVALÍK, Milan. *Synchronní a diachronní aspekty české onymie*. Praha: Academia, 2004, s. 46.

⁵⁷ HARVALÍK, Milan. *Vlastní jméno standardizované*. In: *Nový encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2016, s. 2010.

zeměpisná jména v sociálním kontextu. Bez něj se vytrácí řada informací, které mohou odhalit příčinu vzniku jména i jejich význam. Toponyma podle něj nejsou pouze „historickými kuriozitami“, ale je třeba nahlížet na jejich funkci v současné společnosti. Upozorňuje například na manipulaci s toponymy za účelem legitimizace územních nároků, politických projektů a národních identit.⁵⁸

2.1. Členění toponomastiky

Stejně jako členění české onomastiky, je členění české toponomastiky nejednotné. Vedle Šrámkova bohatého dělení (viz kapitola Členění onomastiky) existuje například dělení Vladimíra Šmilauera:

1. **Choronyma**, tj. vlastní jména dílů světa, oblastí, států, zemí, krajin, krajů, okresů.
2. **Jména místní**, tj. vlastní jména lidských sídlišť a jejich částí, obcí, osad, místních částí (samot, mlýnů, mysliven apod.), význačných staveb (hradů, kostelů, lékáren, hostinců apod.), jednotlivých domů, ulic, náměstí, nábřeží, mostů, sadů apod.
3. **Jména pomístní**, do kterých řadí:
 - 3.1. **Jména vod (hydronyma)**, tj. vlastní jména moří, jezer, rybníků, řek apod.
 - 3.2. **Jména tvarů členitosti povrchu zemského (oronyma)**, tj. vlastní jména vrchovin, hor, pohoří, úbočních a údolních tvarů, nížin, ostrovů apod.
 - 3.3. **Jména pozemků (traťová jména)**, tj. vlastní jména parcel, pozemkových tratí, zemědělských honů, pastvin, obor apod.
 - 3.4. **Jména drobných přírodních útvarů**, tj. vlastní jména skal, jeskyň apod.
 - 3.5. **Jména jednotlivých předmětů**, tj. vlastní jména stromů památkově cenných nebo důležitých pro orientaci, kapliček, božích muk, pomníků, mohyl apod.
 - 3.6. **Jména komunikací**, tj. vlastní jména cest, železnic, přístavů apod.⁵⁹

V rámci pomístních jmen, resp. oronym je podle hesla, které v encyklopedickém slovníku češtiny zpracovala Jana Pleskalová, možné vyčleňovat tzv. speleonyma, tj. názvy jeskyň.⁶⁰ Podle Šmilauera je také možné, ač nepraktické dělení pomístních jmen na jména přírodní, tj. dané přírodou (např. ostrovy, řeky, vyvýšeniny) a kulturní, tj. vytvořené člověkem (např. vodní nádrže, průplavy, domy).⁶¹

⁵⁸ DAVID, Jaroslav a Přemysl MÁCHA. *Názvy míst: paměť, identita, kulturní dědictví*. Brno. Host a Ostravská univerzita, 2014, s.33-35.

⁵⁹ ŠMILAUER, Vladimír. *Úvod do toponomastiky*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1966, s. 9-10.

⁶⁰ PLESKALOVÁ, Jana. Pomístní jméno. In: *Nový encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2016, s. 1349.

⁶¹ ŠMILAUER, Vladimír. *Úvod do toponomastiky*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1966, s. 9-10.

K místním jménům jsou tradičně řazena vlastní jména místních částí ležících odděleně od vlastního sídliště (např. samoty, hájovny, hrady). V novější literatuře však bývají připojována ke jménům pomístním, a to proto, že jejich jazykové ztvárnění a způsob vzniku mají blízko ke jménům pomístním.⁶² Podobný problém se objevuje i u poměrně nově vyčleňované skupiny vlastních jmen – urbanonym, pod kterou spadají vlastní jména „městských“ objektů. Někteří autoři tuto skupinu zařazují mezi místní jména (Šrámek), někteří mezi pomístní (Olivová-Nezbedová pod názvem hodonyma) a někteří ji nechávají na pomezí těchto kategorií (Pleskalová, David).⁶³

Jaroslav David operuje s pojmy psaná a živá toponyma. Psanými toponymy rozumí jména dokumentárně fixovaná na mapě, v kronice, v soupisu apod. Za toponyma živá považuje jména, která nemají závaznou standardizovanou podobu a jsou užívána převážně, ale nikoliv pouze v neoficiální komunikační sféře.⁶⁴

Specifickou skupinou toponym jsou tzv. exonyma, tj. domácí podoby cizích zeměpisných jmen jakýchkoliv zeměpisných objektů, které leží vně hranice České republiky (např. Paříž, nikoliv Paris). Opakem exonym jsou tzv. endonyma, tj. podoby zeměpisných jmen, užívané v prostředí, kde se nalézají objekty těmito jmény pojmenované (např. v Čechách Praha, nikoliv Prague).⁶⁵

2.2. Historie toponomastiky

První seriózní výklady toponym se objevily až v 19. století. O toponyma se zajímali zpočátku především historici. Pomáhala jim totiž při poznávání historických procesů. Za první toponomastická díla lze označit články Vladimíra Josefa Pelikána a Františka Slámy.⁶⁶ Na Slámu navázal František Palacký a Palackého doplnil Václav Vladivoj Tomek, který se věnoval toponymii několika krajů a zahájil tak tradici regionálních prací.⁶⁷

Řada badatelů 19. století se snažila nalézt v toponymech před slovanský, keltský základ. Tzv. keltománii podlehl také právní historik Hermenegild Jireček. Přesto jsou

⁶² DAVID, Jaroslav. Vlastní jméno místní. In: *Nový encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2016, s. 2000-2002.

⁶³ DAVID, Jaroslav a Přemysl MÁCHA. *Názvy míst: paměť, identita, kulturní dědictví*. Brno. Host a Ostravská univerzita, 2014, s.15-16.

⁶⁴ Tamtéž, s.18-23.

⁶⁵ HARVALÍK, Milan. *Synchronní a diachronní aspekty české onymie*. Praha: Academia, 2004, s. 102-110.

⁶⁶ ŠMILAUER, Vladimír. *Úvod do toponomastiky*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1966, s. 25-26.

⁶⁷ ŠRÁMEK, Rudolf. Onomastika. In: *Kapitoly z dějin české jazykové a bohemistiky*. Praha: Academia, 2007, s. 387.

jeho díla pro toponomastiku nepostradatelná.⁶⁸ Velký přínos má pro toponomastiku studie historika Vincenca Brandla *Rozpravy o jménech topických*. Je v ní formulována řada zajímavých myšlenek. Dalším historikem, který přispěl k rozvoji toponomastiky je August Sedláček. Vypracoval velkolepá díla *Hrady, zámky a tvrze království Českého a Snůška starých jmen, jak se nazývaly v Čechách řeky, potoky, hory a lesy*.⁶⁹

Ve druhé polovině 19. století se zrodilo velké nadšení pro jména pomístní, které přineslo spoustu nových poznatků a spolupráci s novými obory. Řada prací byla věnována toponymům v souvislosti se studiem zaniklých osad (např. *Zaniklé osady panství uherskobrodského* od Vincence Praska). Vrcholným dílem přelomu 19. a 20. stol. se stala práce historika Františka Černého a filologa Pavla Váši *Moravská jména místní. Výklady filologické*.⁷⁰

Na historiky z 19. století navázala ve 20. století řada dalších. Například Josef Vítězslav Šimák a jeho žáci František Roubík a Ladislav Hosák. Velikány toponomastiky byli Antonín Profous a Vladimír Šmilauer. Profous je autorem rozsáhlého slovníku *Místní jména v Čechách, jejich vznik, původní význam a změny*. Zásadním dílem Šmilauera se stalo *Osídlení Čech ve světle místních jmen*, kde využil tzv. „metodu malých typů“. Ve Šmilauerově duchu se nesly dále studie Rudolfa Šrámka nebo L. Olivové-Nezbedové.⁷¹ V 70. letech 20. stol. byl vydán velkolepý slovník Ladislava Hosáka a Rudolfa Šrámka *Místní jména na Moravě a ve Slezsku*.

V současné toponomastice se posouvá bádání ve čtyřech základních směrech. Prvním je vydávání zeměpisných slovníků včetně slovníků populárně odborných. Dalším směrem je sběr pomístních jmen, a především jejich zpracování. Třetím směrem současné toponomastiky je studium tzv. topolexémů.⁷² Topolexémy jsou v onomastice slova, jejichž kmen nebo kořen se užívá k tvoření toponym (např. chlum - Chlum, Chlumeč, Chlumeček).⁷³ Posledním směrem, kterým se současná toponomastika ubírá, je studium typů toponym. Například deminutivním typem toponym se zabýval ve své práci *Problematika deminutivních místních jmen v češtině* Rudolf Šrámek.⁷⁴

⁶⁸ DAVID, Jaroslav a Pavel ROUS. *Neviditelní svědkové minulosti: místní a pomístní jména na Vysočině*. Praha: Academia, 2006, s. 12-13.

⁶⁹ HARVALÍK, Milan. *Synchronní a diachronní aspekty české onymie*. Praha: Academia, 2004, s. 18-19.

⁷⁰ ŠRÁMEK, Rudolf. Onomastika. In: *Kapitoly z dějin české jazykové a bohemistiky*. Praha: Academia, 2007, s. 387-396.

⁷¹ Tamtéž, s. 401-422.

⁷² Tamtéž, s. 412-413.

⁷³ PLESKALOVÁ, Jana. Topolexém. In: *Nový encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2016, s. 1877.

⁷⁴ ŠRÁMEK, Rudolf. Onomastika. In: *Kapitoly z dějin české jazykové a bohemistiky*. Praha: Academia, 2007, s. 413.

3. Pomístní jména

Nyní je potřeba blíže definovat, co jsou pomístní jména, mezi která hydronyma, jež jsou hlavním zájmem této práce, spadají.

„*Pomístní jméno (anoikononymum) je vlastní jméno neživého přírodního objektu a jevu na Zemi a toho člověkem vytvořeného objektu, který není určen k obývání a je v krajině pevně fixován.*“⁷⁵

Dříve se pomístní jména označovala též pojmem mikrotoponyma. Termín „pomístné jméno“ ve svém článku *Naše názvy pomístné* z roku 1860 poprvé užil Hermenegild Jireček. Zároveň ve svých pracích upozornil na velký význam pomístních jmen pro kulturní historii a vyzval k jejich sbírání. Základy novodobé metodologie, sběru a zpracování pomístních jmen položil Antonín Profous.⁷⁶ V roce 1963 byl z podnětu Vladimíra Šmilauera zahájen soupis pomístních jmen v Čechách. Sbírká jmen, jež čítá přibližně půl milionu dokladů, byla uložena do Archivu onomastického úseku Ústavu pro jazyk český AV ČR. Pomístní jména byla shromážděna i z území Moravy a Slezska, a to na základě soupisové akce, která proběhla v letech 1965-1989 díky brněnskému pracovišti Ústavu pro jazyk český ČSAV. V současnosti probíhá zpracování pomístních jmen v podobě slovníku. Výsledky jsou také digitalizovány ve formě internetových slovníků.⁷⁷

Pro anoikonymii je typická velká variantnost jmen a paralelní užívání několika forem (např. Podhora x Podhoří x Podhoř). To je dáno tím, že pomístní jména vznikají většinou spontánně a neoficiálně a jsou užívána převážně v nestandardizované podobě v ústní komunikaci.⁷⁸ Vliv na užívání několika variant jmen má také to, že ve většině případů je fungování pomístních jmen omezeno jen na malý okruh uživatelů. Podle Jaromíra Krška mohou dokonce některá jména přímo v relativně uzavřených sociálních skupinách vznikat a pouze v rámci těchto skupin fungovat (např. rodinná, profesní, dětská). Nazývá je tzv. mikrosociálními toponymy.⁷⁹ Nicméně vedle názvů známých pouze v rodině nebo na území jednoho katastru, existují i názvy všeobecně známé celému etniku.

⁷⁵ KUBA, Ludvík. *Úvod do nauky o vlastních jménech. Toponomastika a antroponomastika*. Ústí nad Labem: PedF UJEP, 1984, s. 27.

⁷⁶ ŠRÁMEK, Rudolf. Onomastika. In: *Kapitoly z dějin české jazykovědné bohemistiky*. Praha: Academia, 2007, s. 389-401.

⁷⁷ ŠTĚPÁN, Pavel. *Pomístní jména v Čechách z pohledu slovtvorného*. Praha: Academia, 2016. s. 15-19.

⁷⁸ HARVALÍK, Milan. *Synchronní a diachronní aspekty české onymie*. Praha: Academia, 2004, s. 72-73.

⁷⁹ KRŠKO, Jaromír. Sociologický aspekt mikrotoponym. In: *Retrospektívne a perspektívne pohľady na jazykovú komunikáciu 2*. Banská Bystrica: UMB, 1999, s. 192.

Pomístní jména určité doby a určitého území jsou poměrně nesourodým celkem také z hlediska frekvence. Vedle pomístních jmen, která se vyskytují častokrát, jelikož objekty byly pojmenovány podle stejného znaku (např. Nový rybník), existují pomístní jména vyskytující se několikrát (např. U čakana) a pomístní jména, která se objevují jen jednou (např. Labe).⁸⁰

Při jazykové analýze pomístních jmen se využívá Šmilauerovy metody malých typů. To znamená, že se přihlíží, jak ke způsobu tvoření pomístních jmen ze jmen obecných a vlastních, tak k samotným těmto obecným a vlastním jménům. Problematická jsou taková pomístní jména, u nichž není zcela jasné, zda se jedná pouze o apelativní označení místa nebo o plnohodnotné vlastní jméno (např. Za horou).⁸¹

Pomístní jména mohou naznačovat, jaký ráz měla krajina v minulosti a jakých historických událostí byla svědkem. Mohou vypovídat např. o dávné těžbě nerostů, majitelích pozemků či ukazovat, kde bývaly doly, mlýny, sklárny apod. V pomístních jménech se často zrcadlí lidový humor.⁸² Vedle místních jmen jsou cenným pramenem při zkoumání dějin osídlení. Zejména anoikononyma vzniklá z oikonym mohou svědčit o existenci zaniklých osad.⁸³ Významná jsou pomístní jména také pro výzkum nářečních, historických a jiných tendencí ve vývoji tvarosloví a hláskosloví jazyka.⁸⁴

Pokud nejsou pomístní jména včas zapsána, mohou navždy zmizet. Užívání pomístních jmen je vytlačováno již od roku 1789, kdy byla tzv. josefinským katastrem zavedena evidence pozemků s identifikačním číslem. Dalším problémem se stala pro pomístní jména parcelace velkostatků po 1. sv. válce. Největší ránou pro ně však byla druhá polovina 20. století, kdy došlo k drastickým změnám v zemědělství. Spousta pomístních jmen tak zanikla nebo ztratila své funkce.⁸⁵ Na konci 20. stol. došlo k dalším společenským a hospodářským proměnám (např. předávání půdy soukromníkům, užívání orné půdy a pastvin pro jiné účely), které se zcela jistě v podobě pomístního názvosloví v budoucnu odrazí.⁸⁶

⁸⁰ OLIVOVÁ-NEZBEDOVÁ, Libuše. Pomístní jména v Čechách, jejich obecná charakteristika a jejich význam pro vědní obory. In: *Pomístní jména v Čechách: o čem vypovídají jména polí, luk, lesů, hor, vod a cest*. Praha: Academia, 1995, s. 31-32.

⁸¹ Tamtéž, s. 33.

⁸² DAVID, Jaroslav a Pavel ROUS. *Neviditelní svědkové minulosti: místní a pomístní jména na Vysočině*. Praha: Academia, 2006, s. 8-26.

⁸³ HARVALÍK, Milan. *Synchronní a diachronní aspekty české onymie*. Praha: Academia, 2004, s. 22.

⁸⁴ MATUŠOVÁ, Jana. Tvarosloví pomístních jmen. In: *Pomístní jména v Čechách: o čem vypovídají jména polí, luk, lesů, hor, vod a cest*. Praha: Academia, 1995, s. 148-149.

⁸⁵ DAVID, Jaroslav a Pavel ROUS. *Neviditelní svědkové minulosti: místní a pomístní jména na Vysočině*. Praha: Academia, 2006, s. 13-14.

⁸⁶ PLESKALOVÁ, Jana. Pomístní jméno. In: *Nový encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2016, s. 1349-1351.

V následující kapitole uvedu způsoby třídění pomístních jmen. Modelovou klasifikaci využiji ve výzkumné části práce.

3.1. Významová a modelová klasifikace pomístních jmen

Podle toho, co je v názvu pomístního jména zachyceno, vytvořil Vladimír Šmilauer podrobný významový třídič, který poprvé uveřejnil ve Zpravodaji Místopisné komise. Zahrnoval tyto základní skupiny a podskupiny motivantů:

- a) **Obecné vztahy a vlastnosti** (poloha, vzdálenost, velikost, tvar, barva, stáří),
- b) **Země** (vyvýšeniny, vhloubené tvary, půda, složení půdy, kulturní půda, vodstvo, atmosférické jevy),
- c) **Rostlinstvo** (porosty a jednotlivé rostliny, pěstění rostlin),
- d) **Zvířectvo** (volně žijící, domácí),
- e) **Člověk** (poměry majetkové a právní, lidská práce, lidská díla, duchovní život a historie),
- f) **Jména nejasná.**⁸⁷

Kromě významové klasifikace lze pro pomístní jména užít klasifikaci modelovou. S tou přichází nejprve Rudolf Šrámek, a to ve vztahu ke jménům místním.⁸⁸ Jana Pleskalová jeho vztahové modely (VM) přebírá a využívá je pro třídění jmen pomístních. Rovina vztahových modelů postihuje základní pojmenovací motivy:

1. **VM A** vyjadřuje polohu, směr či umístění pojmenovávaného objektu v terénu. Poloha je nejčastěji vyjadřována vzhledem k jinému objektu. Odpovídá na otázku „kde, kam, odkud, kudy“ (např. Želetavka).
2. **VM B** vyjadřuje druh pojmenovávaného objektu nebo jeho části. Odpovídá na otázku „kdo, co“ (např. Rakovec).
3. **VM C** vyjadřuje vlastnosti pojmenovávaného objektu, a to inherentní nebo založené na ději, případně na vztahu k jinému objektu. Odpovídá na otázku „jaký“ (např. Bystřice).
4. **VM D** vyjadřuje posesivitu a jiný vztah k osobám. Odpovídá na otázku „čí“ (např. Karlov).

⁸⁷ OLIVOVÁ-NEZBEDOVÁ, Libuše. Pomístní jména v Čechách, jejich obecná charakteristika a jejich význam pro vědní obory. In: *Pomístní jména v Čechách: o čem vypovídají jména polí, luk, lesů, hor, vod a cest*. Praha: Academia, 1995, s. 17-20.

⁸⁸ ŠRÁMEK, Rudolf. *Labyrintem vlastních jmen a nářečí*. Brno: Host, 2016, s.139-154.

Kombinacemi těchto jednoduchých VM se vytvářejí vztahové modely dvoučlenné a vícečlenné, kterými se postihují pomístní jména složená a víceslovná (např. Široké panské louky – C+D+B).

Rovina strukturních modelů a typů je podřazena rovině vztahových modelů. Strukturní model postihuje konkrétní pojmenovací postup:

- a) Toponymizaci (např. Rybník),
- b) Tvoření na základě metaforické nebo metonymické souvislosti pojmenovávaného objektu s jiným (např. pole Křivá fajfka),
- c) Derivaci (např. Čadovec),
- d) Kompozici (např. Dolokonec),
- e) Tvoření dvouslovných a víceslovných jmen (např. Bílý potok),
- f) Tvoření předložkových jmen (např. Za cestou),
- g) Přejímání toponym a apelativ z cizích jazyků a jejich adaptace (např. Andělák z německého Andjelbarch).

Konkrétním vyjádřením strukturního modelu je strukturní typ daný určitým topoformantem (např. -ov).

Z různých znaků objektu vybírá pojmenovatel pro nové pomístní jméno pojmenovací motiv, např. kde se objekt nachází (VM A). K jeho vyjádření ve jméně volí derivaci a v jejím rámci pak sufix -nice. Výsledkem tohoto pojmenovacího aktu je např. potok Rohelnice.⁸⁹

⁸⁹ PLESKALOVÁ, Jana. Modelová klasifikace pomístních jmen. In: *Nový encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2016, s. 1060-1062.

4. Hydronomastika a hydronyma

Jak bylo již zmíněno a jak napovídá řecký základ slova ὕδωρ (hydór), tedy voda,⁹⁰ hydronyma jsou vlastní jména vod. Nauka o nich se nazývá hydronomastika a je významnou součástí onomastiky, přestože jí v Čechách není věnováno tolik pozornosti jako například na sousedním Slovensku, kde se hydronomastika soustavně pěstuje už dlouhá léta.

Hydronyma pojmenovávají objekty, které byly pro člověka vždy velmi významné. Jsou stabilní součástí jazyka a k jejich změně dochází pouze ojediněle. Podle Vladimíra Šmilauera patří mezi hydronyma jména vodních toků a ploch přírodních i vytvořených člověkem. Uvádí jména moří, jezer, rybníků, bažin, studánek, pramenů, potoků, řek, průplavů, peřejí, vírů, brodů a vodních nádrží.⁹¹ Ludvík Kuba přidává jména zálivů, průlivů, močálů, rašelinišť, slatinišť a jména vodopádů.⁹² Libuše Olivová-Nezbedová řadí mezi hydronyma také jména plavebních kanálů.⁹³ Jitka Malenínská rozděluje hydronyma na jména vod tekoucích a jména vod stojatých. Mezi vody tekoucí zařazuje řeky a jejich přítoky, ale také zátoky, podzemní toky, vodopády, potoky, kanály a stoky. K stojatým vodám patří jezera, rybníky a jiné umělé vodní nádrže.⁹⁴

Po formální stránce lze rozlišovat názvy jednoslovné a víceslovné. Ze slovních druhů převažují v názvech substantiva, adjektiva a substantivizovaná adjektiva. Hydronyma jsou tvořena ze jmen obecných, místních, pomístních, osobních a velmi vzácně z chrématonym a choronym. Nejčastěji nacházíme hydronyma derivovaná. Příponové odvozeniny mohou být v hydronymech v nominativu nebo v předložkovém pádě ve spojení s předložkami v a na nebo v předložkovém pádě ve spojení s předložkami označujícími prostorové vztahy (např. nad, pod, před, u). Mezi názvy vod se hojně vyskytují názvy zdrobnělé, tj. deminutiva (např. rybník Vojtíšek).⁹⁵

⁹⁰ NEDĚLKA, Teodor a Ilias ZGAFAS. *Novořecko-český slovník*. Praha: Asociace řeckých obcí v ČR, 2002, s. 740.

⁹¹ ŠMILAUER, Vladimír. *Úvod do toponomastiky*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1966, s. 10.

⁹² KUBA, Ludvík. *Úvod do nauky o vlastních jménech. Toponomastika a antroponomastika*. Ústí nad Labem: PedF UJEP, 1984, s. 27.

⁹³ OLIVOVÁ-NEZBEDOVÁ, Libuše. Pomístní jména v Čechách, jejich obecná charakteristika a jejich význam pro vědní obory. In: *Pomístní jména v Čechách: o čem vypovídají jména polí, luk, lesů, hor, vod a cest*. Praha: Academia, 1995, s. 15.

⁹⁴ MALENÍNSKÁ, Jitka. K hydronymii Čech. O jménech tekoucích vod. In: *Pomístní jména v Čechách: o čem vypovídají jména polí, luk, lesů, hor, vod a cest*. Praha: Academia, 1995, s. 285.

⁹⁵ OLIVOVÁ-NEZBEDOVÁ, Libuše. Pomístní jména v Čechách vzniklá ze jmen vlastních odvozováním příponami. In: *Pomístní jména v Čechách: o čem vypovídají jména polí, luk, lesů, hor, vod a cest*. Praha: Academia, 1995, s. 27-73.

Hydronyma patří mezi nejstarší zeměpisné názvy. Avšak staré bývají jen názvy větších řek. V dávných dobách, kdy neexistovaly pevné cesty, byly totiž velké řeky pro obyvatele krajiny nejdůležitějším komunikačním a orientačním prostředkem. Dále také poskytovatelem potravy a bezpečí. Změnou názvu by došlo k narušení orientační a individualizační funkce objektu, proto si migrující etnika názvy řek navzájem předávala a adaptovala do svých jazyků. Díky tomu je možné v názvech některých řek nalézt dokonce indoevropské kořeny. Avšak dojít k přesvědčivému závěru je složité, neboť vědomosti o takto starých dobách jsou kusé. Badatelé se často pohybují pouze v hypotetické rovině.

Jak lze vyvodit, vodní jména umožňují zjištění původních sídel starých národů a jejich posunů. Údajně prvním národem, který se kolem roku 1500 př. n. l. usadil v našich zemích, byli indoevropští Illyrové, od nichž pochází názvy řek Metuje (znamenalo „střední řeka“) a Úpy (znamenalo „voda“). Později se na našem území objevili Keltové a po Keltech přišly germánské kmeny. Když do Čech začali pronikat Slované, názvy některých řek od předchozích etnik přejali. Cizího původu je však pouze malý zlomek našich hydronym. Obrovská většina je původu pozdnějšího, tedy slovanského (českého). Tato hydronyma jsou jasnější a lze u nich mnohem lépe pozorovat podněty, které vedly k pojmenování.⁹⁶

V minulosti měly delší říčky a potoky běžně několik názvů nebo svá jména měnily (např. Nežárka). Dnešní zásadou je, aby každý vodní tok i plocha měly pouze jedno jméno. Současné mapy tuto zásadu dodržují. Aby však nedošlo k narušení tradice, je u některých vod v mapách v závorce uveden název starší nebo užívaný v určitém místě. Vývoj pojmenování vod směřuje podle Malenínské k jednotnému pojmenování podle místních jmen, tj. sídlišť, kterými voda protéká nebo v jejichž blízkosti se nachází. Tento typ pojmenování sice vítají kartografové, ale z hlediska hydronomastiky je to trend nepříznivý. Původní motivační a slovtvorná pestrost jmen vodních toků se postupně vytrácí.⁹⁷

4.1. Motivanty hydronym

Ačkoliv měli naši předkové velmi těsný kontakt s přírodou, byli dobrými pozorovateli a dovedli přesně vystihnout charakteristický rys krajiny, je důležité si

⁹⁶ ŠMILAUER, Vladimír. O jménech našich řek. *Naše řeč* [online]. 1946, roč. 30, č. 9-10. s. 161-165. [cit. 2019-03-18]. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=3983>.

⁹⁷ MALENÍNSKÁ, Jitka. K hydronymii Čech. O jménech tekoucích vod. In: *Pomístní jména v Čechách: o čem vypovídají jména polí, luk, lesů, hor, vod a cest*. Praha: Academia, 1995, s. 291.

uvědomit, že o pojmenování vod rozhodovala leckdy náhoda, proto nelze názvy pokládat za přesné charakteristiky jednotlivých vod.⁹⁸

Třídiče hydronym podle motivantů, tj. podle toho, co se stalo motivací k vytvoření názvu vody, jsou ve všech evropských onomastikách podobné. V třídění I. Zaimova, A. Santonuové, A. Bacha, Vladimíra Šmilauera i Jaromíra Krška se objevují tyto základní skupiny vodních jmen: obecná jména, povaha vody, povaha toku, okolí toku, člověk jako uživatel a majitel.⁹⁹ Motivanty některých vod nelze určit jednoznačně, proto se mohou hydronyma objevit ve více skupinách. Podrobné třídění podle Šmilauera, které se ve výzkumné části této práce pokusím aplikovat na mnou sebraný onymický materiál, vypadá následovně (u každého typu jména je uveden konkrétní příklad názvu):

1. Názvy utvořené z obecných jmen.

Obecná jména jsou základem názvů vod mnohem častěji než u jmen místních. V názvech mohou být doložena také apelativa, která již zanikla. Převládají názvy vzniklé z konkrét. Abstrakta se stávala základem jmen vodních toků pouze ojediněle.

1.1. Apelativa „voda, řeka, potok, jezero“ apod.

Byla motivací zejména nejstarších hydronym. Je to způsob nejpřirozenější. Taková jména mohla fungovat pouze ve společnostech, které nemigrovaly a nepotřebovaly od sebe vodní objekty odlišovat.¹⁰⁰

Např. Řečice.

1.2. Jména vzatá z povahy vody.

Toto přesnější rozlišování můžeme přičítat rybářům, lovcům, pastýřům apod., pro které bylo nutností. Přídavná jména popisující vodu se vlastním jménem stala jen zřídka. Většinou jsou shodným přívlastkem a mají především odlišovací funkci vůči podobným blízkým vodám.

1.2.1. Velikost (např. veliký, široký, dlouhý, malý, deminutiva apod.), **tvar** (např. křivý, klikatý, rovný, okrouhlý apod.) a **poloha** (např. přední, střední, dolní apod.) **vody**.

Např. Dlouhý potok.

⁹⁸ ŠMILAUER, Vladimír. O jménech našich řek. *Naše řeč* [online]. 1946, roč. 30, č. 9-10, s. 161-165. [cit. 2019-03-18]. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=3983>.

⁹⁹ ŠMILAUER, Vladimír. *Úvod do toponomastiky*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1966, s. 117.

¹⁰⁰ KRŠKO, Jaromír. Motivácia a tvorba slovenských hydronym v minulosti a v (blízkej) budúcnosti.

In: *Minulost, přítomnost a budoucnost v jazyce a v literatuře*. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. P., 2011, s. 243.

1.2.2. Množství (např. hluboký, suchý apod.), **spád** (např. bystrý, prudký, rychlý, šumící, tichý, mrtvý apod.) **a povaha** (např. milý, příjemný, pěkný, sladký, dobrý, lítý, zákeřný apod.) **vody**.

Např. Litava.

1.2.3. Barva (především bílá pro vody čisté či zpěněné a pro vody se dnem obláskitým, vápenatým a písčitém; černá pro vody kalné se dnem bahnitým či žulovým; červená pro vody zbarvené železem; jiné barvy jako žlutá, zelená, modrá nebo hnědá se vyskytují zřídka, spíše v cizích zemích), **teplota** (teplý, studený), **chut'** (např. kyselý, slaný apod.) **a zápach** (např. hnilý apod.) **vody**.

Např. Bílina.

1.2.4. Povaha řečiště (dna) (např. kamenité, písčité, bahnité, sesuté apod.).

Např. Kamenice.

1.2.5. Vodní porost (např. rákosí, řeřišnice potoční apod.).

Např. Rohozná.

1.2.6. Vodní zvířata. U starých říčních jmen může jít o jméno mytologické, kdy se voda chápe jako živý tvor. Avšak zpravidla se jedná o výskyt zvířete v blízkosti vody (např. bobří, vydry, husy, kachny, ryby, raci apod.).¹⁰¹

Např. Bobrava.

1.2.7. Funkce (u pramenů se obětovalo, toky byly hranicemi apod.).

Např. Svodnice.

1.3. Jména vzatá z povahy území, jímž voda protéká.

Velmi často dostala voda název podle svého okolí. Rybáři a lovci postupovali po hlavním toku a označovali jeho části podle typických znaků. Názvy částí se pak přenášely na potoky, které zde ústily (a později na osady).

1.3.1. Povaha pramene (např. odkud pramen vytéká).

Např. Studnice.

1.3.2. Povrchové útvary. (např. hory, údolí apod.)

Např. Mohelnice.

1.3.3. Nestromová vegetace. (např. louka, tráva, kopřivy, chmel, víno apod.)

Např. Loučná.

1.3.4. Obecné pojmenování podle lesa, mýtiny, dřeva, lupení, mechu apod.

¹⁰¹ ŠMILAUER, Vladimír. *Úvod do toponomastiky*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1966, s. 131-132.

Např. Dřevíč.

1.3.5. Jehličnaté stromy a keře (např. smrk, jedle, jalovec apod.).

Např. Smrčný potok.

1.3.6. Listnaté stromy (např. břízy, duby, buky, olše, vrby, jabloně apod.).

Např. Doubrava.

1.3.7. Listnaté keře (lísky, šípky, trní, hloh apod.).

Např. Trnávka.

1.3.8. Zvířata (u jmen vzatých podle názvů domácích zvířat, jde o vody, které se užívají jako napajedla, koupaliště apod.).

Např. Orlice.

1.3.9. Stavby a jiná lidská díla (hradba, brána, příkop, hrad, huť, dvůr apod.).

Např. Dvorní rybník.

1.4. Nejasná pojmenování. U některých jmen známe základní slovo (etymon), ale není jasná příčina pojmenování.

2. Názvy utvořené ze jmen osobních a osadních.

Řadíme sem jména odvozená od jmen národních a kmenových, osobních (křesťanských, slovanských, německých), od jmen po hodnostech, povoláních, od jmen osad aj.

Např. Želivka

2.1. Pojmenování osobním jménem je hojně u malých potoků, rybníků, jezírek a studní. Názvy jsou motivované jmény současných nebo bývalých majitelů těchto objektů. Antroponymy jsou často motivovány také vodopády (např. podle objevitele, významných osobností apod.). Komplikované je rozlišování mezi tím, zda bylo hydronymum pojmenováno přímo po osobě nebo oklikou přes jméno osady.

2.2. Pojmenování podle osad je nejmladší a dnes nejrozšířenější. Někdy nelze jednoznačně říci, které jméno je původní, zda vody nebo osady. S toky se člověk setkával a pojmenovával je dřív, než u nich zakládal osady. Nejprve byly tedy pojmenovávány osady podle názvů vod. Později převládá způsob opačný, tj. nazývat vodu podle osady. Časem totiž přestaly být vodní toky v souvislosti s rozvojem společnosti důležité. Nebylo potřeba rozeznávat tolik vod. Některá pojmenování se postupně ztrácela, a pokud bylo nutné objekt

znovu pojmenovat, získal svůj název podle osady, k níž patřil.¹⁰² Tím docházelo často k tzv. onymické homonymii, tj. voda a osada měly stejný název, což bylo z komunikačního hlediska nežádoucí. Homonymie byla proto vytvořením nové podoby hydronyma odstraňována. Nejčastěji byl nový název vytvořen změnou topoformantu (např. Šlapanka) nebo pomocí jména obecného a adjektiva utvořeného z názvu osady (např. Třeštský potok). Prvotnost hydronyma můžeme vyčíst z názvu osady, jestliže tento název obsahuje původní apelativum vztahující se k vodě nebo jestliže je jeho struktura typická pro hydronymii.¹⁰³

3. Názvy neznámé etymologie a názvy nejasné.

Zařazují se sem jména, která jsou etymologicky nejasná. Nejčastěji jména s význačnými sufixy vyskytující se i v jiných zemích (např. -va, -ava). Dále jména jistého znění, ale neznámé etymologie, jména nejistého znění, jména zkomolená apod.¹⁰⁴

Např. Kocába.

4.2. Historie výzkumu hydronym

První záznamy o našich hydronymech nalezneme ve středověkých kronikách. Názvy vod ve své *Kronice české* zaznamenává už Kosmas. Jejich prostřednictvím lokalizuje jiné objekty. Ve stejném duchu bylo využíváno hydronym v kronice Dalimilově. Václav Hájek z Libočan se pokusil dokonce o výklady některých jmen.¹⁰⁵

Zásadní jsou pro hydronomastiku historické mapy. V jedné z nejstarších map našeho území od Mikuláše Klaudiána z roku 1518 jsou znázorněny a pojmenovány velké vodní toky (Vltava, Labe, Ohře, Jizera, Orlice a Sázava). Velmi cenná je trojjazyčná (čeština, němčina, latina) *Mapa Moravy* od Komenského. Hustější říční síť včetně velkého množství rybníků zobrazují až mapy Čech od Vogta a Müllera z počátku 18. století. Důležitým zdrojem jsou také topografické mapy, které vzešly z tzv. I.-III. vojenského mapování v druhé polovině 18. až druhé polovině 19. století.¹⁰⁶

¹⁰² ŠMILAUER, Vladimír. *Vodopis starého Slovenska*. Praha: Učená společnost Šafaříkova v Bratislavě. 1932, s. 458-488.

¹⁰³ KRŠKO, Jaromír. Motivácia a tvorba slovenských hydronym v minulosti a v (blízkej) budúcnosti. In: *Minulost, přítomnost a budoucnost v jazyce a v literatuře*. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. P., 2011, s. 245-246.

¹⁰⁴ ŠMILAUER, Vladimír. *Vodopis starého Slovenska*. Praha: Učená společnost Šafaříkova v Bratislavě. 1932, s. 498-500.

¹⁰⁵ BÍLKOVÁ, Kristýna. Výzkum českých hydronym v historické perspektivě. In: *Onomastica*. 2017, roč. LXI, s. 265-280.

¹⁰⁶ MALENÍNSKÁ, Jitka. K hydronymii Čech. O jménech tekoucích vod. In: *Pomístní jména v Čechách: o čem vypovídají jména polí, luk, lesů, hor, vod a cest*. Praha: Academia, 1995, s. 289-290.

Vedle kronik a mapových materiálů představují důležitý zdroj informací evidence jmen panství, zemí a krajů, vzniklé v 17. a 18. století z administrativních a právních důvodů (Berní rula, Lánové rejstříky, Karolinský katastr, Tereziánský rustikální katastr, Josefínský katastr). Ve 20. letech 19. století byl vypracován „Stabilní katastr“, který byl doplněn tzv. indikačními skicami obsahujícími výčty (většinou poněmčených) jmen.¹⁰⁷

První prací s onomasticky cennými rozbory hydronym je *Respublica Bojema* Pavla Stránského. Na ni v 19. století navázali historikové a učitelé. Pozornost zpočátku přitahovala nejvíce hydronyma před slovanská. Již v roce 1859 upozornil na význam hydronym pro historii a filologii B. V. Borovský ve svém článku *Zapomenuté názvy některých potoků na Písecku*. V roce 1874 vyšel článek H. Jirečka *Jména řek a potoků*.¹⁰⁸

Během 20. století se zájem o hydronyma postupně prohluboval. V dílech týkajících se místních jmen byla hydronyma zmiňována v souvislosti s motivací některých názvů osad (např. *Moravská jména místní* od Františka Černého a Pavla Váši, *Místní jména v Čechách, jejich vznik, původní význam a změny* od Antonína Profouse či *Místní jména na Moravě a ve Slezsku* od Ladislava Hosáka a Rudolfa Šrámka). V roce 1920 vyšla kniha *Snůška starých jmen, jak se nazývaly v Čechách řeky, potoky, hory a lesy* od Augusta Sedláčka. Autor se v ní vyjádřil ke změnám názvů vodních toků, vysvětlil motivaci vzniku některých hydronym a jejich etymologii. V roce 1932 vzniklo jedno ze základních děl evropské hydronomastiky *Vodopis starého Slovenska* od Vladimíra Šmilauera. Na základě *Vodopisu starého Slovenska* vytvořil Vladimír Šmilauer klasifikaci hydronym a stanovil výzkumné zásady.

Kromě Šmilauerova *Vodopisu* vznikaly ve 20. století drobnější práce etymologicko-výkladové povahy (např. články Jindřicha V. Bezděka, práce Miroslava Frydriha či Viléma Sajtla). Některá hydronyma nalezneme v publikaci *Zeměpisná jména Československa* od Ivana Lutterera, Milana Majtána a Rudolfa Šrámka. Hned několik prací napsala o hydronymech Jitka Malenínská. Zabývala se standardizovanou a komunikační formou hydronym, motivačními činiteli názvů tekoucích vod (*K českým jménům tekoucích vod motivovaným charakterem vody a řečiště*) a v roce 1995 se vyjádřila ve sborníku *Hydronymia slowiańska II* také k projektu Hydronymia Europae. Ve stejném sborníku byla vydána studie Libuše Olivové-Nezbedové *Możliwość*

¹⁰⁷ BÍLKOVÁ, Kristýna. Výzkum českých hydronym v historické perspektivě. In: *Onomastica*. 2017, roč. LXI, s. 265-280.

¹⁰⁸ ŠRÁMEK, Rudolf. Onomastika. In: *Kapitoly z dějin české jazykovědné bohemistiky*. Praha: Academia, 2007, s. 394-415.

*wykorzystania zbioru nazw terenowych z obszaru Czech dla projektu Hydronymia Europaea.*¹⁰⁹

Od 80. let 20. století byly vydávány práce, které se podrobně zabývaly povodími konkrétních řek a hydronymií regionální. Aleš Fetters zpracoval povodí Metuje, Úpy a Stěnavy. Zdeněk Jiskra zpracoval v roce 1997 v *Die Misa. Hydronymische Wanderung durch das Stromgebiet eines westböhmisches Flusses* povodí Mže a v roce 2001 povodí Teplé. Mezi představitele regionálních studií hydronym můžeme dále zařadit Josefa Kolaříka, Jaromíra Spala, Bedřicha Tému, Jana Skutila a Drahomíru Kálalovou, která je autorkou studie *Jména rybníků na Novohradsku.*¹¹⁰

Z novějších studií je zajímavý příspěvek indoevropisty Václava Blažka *Předсловanská hydronyma českých zemí* z roku 2006 a článek *Pojmenování Lužické Nisy a jejích zdrojnic v proměnách času* od Václava Lábuse uveřejněný roku 2009 v časopise *Acta Onomastica*. Přínosná je také publikace *Pomístní jména v Čechách z pohledu slovtvorného* od Pavla Štěpána z roku 2016.¹¹¹

S myšlenkou komplexního zpracování problematiky hydronym přišel poprvé v 60. letech německý onomastik H. Krahe. Projekt nesl název *Hydronymia Germaniae*. V 70 letech na Kraheho navázala hydronomastika slovenská se svým projektem *Hydronymia Slovanciae* a v 80. letech hydronomastika polská pod vedením K. Rymuta. Brzy se tak zrodil společný nový projekt *Hydronymia Europaea* (1985), jehož úkolem je zpracovat hydronymii v komplexních evropských souvislostech.¹¹² Jak je vidět, česká hydronomastika má bohatou tradici a s projektem *Hydronymia Europaea* byla prostřednictvím řady příspěvků (např. Malenínské) seznámena. Přesto se dosud k projektu nepřipojila a česká hydronymie je zpracovávána jen v rámci drobnějších studií (např. článků v periodikách). Komplexní zpracování české hydronymie je zatím stále v nedohlednu.

¹⁰⁹ BÍLKOVÁ, Kristýna. Výzkum českých hydronym v historické perspektivě. In: *Onomastica*. 2017, roč. LXI, s. 265-280.

¹¹⁰ ŠRÁMEK, Rudolf. Onomastika. In: *Kapitoly z dějin české jazykovědné bohemistiky*. Praha: Academia, 2007, s. 394-415.

¹¹¹ BÍLKOVÁ, Kristýna. Výzkum českých hydronym v historické perspektivě. In: *Onomastica*. 2017, roč. LXI, s. 265-280.

¹¹² KRŠKO, Jaromír. Hydronomastika nielen v európskych súvislostiach. In: *Romanoslavica*. Bukurešť: Editura Universitatii din Bucuresti, vol. XLVIII, nr. 2, 2012, s. 63-64.

5. Česko-německé onymické kontakty na Vysočině

Autory většiny pomístních a místních jmen jsou, jak již bylo naznačeno v kapitole o hydronymech, původní obyvatelé dané krajiny. Protože byla oblast Vysočiny pokryta obtížně přístupným pralesem, začalo probíhat její soustavné osidlování až od 12. století. První sídliště vznikala zásluhou Slovanů. To je důvod, proč zde před slovanská *propria*, nalezneme pouze ojediněle. Po této tzv. vnitřní kolonizaci nastal příval osadníků z Evropy. Na Jihlavsku a Brodsku podnítila těžba stříbra příchod kolonistů z německých zemí. Dnes toto území, na kterém převažovalo německé osídlení, označujeme pojmem jihlavský či jihlavsko-štocký německý jazykový ostrov.¹¹³ Němečtí kolonisté jsou tedy důvodem úzkého sepětí českých a německých *proprií* v oblasti Jihlavska (či v oblasti jiných jazykových ostrovů a v pohraničí).

Němčina se s češtinou po celá staletí různě ovlivňovala. Docházelo k vzájemnému přejímání *proprií*. V pomístních jménech lze nalézt dokonce zbytky německých nářečí. Německé názvy byly různou měrou integrovány do češtiny. Mohly zůstat zcela nepřizpůsobené nebo u nich docházelo ke změnám. Stejně tak některé české názvy byly vlivem němčiny proměňovány (např. německými elementy *-štejn* a *-burk*). Rozdíl mezi českými a německými názvy byl především ten, že němčina dávala přednost jménům složeným, kdežto čeština odvozeninám. Po sémantické stránce byla německá jména srovnatelná s českými.¹¹⁴

Vedle pravých německých jmen existovala jména hybridní, tj. jména která vznikla spojením obou jazyků, jména dvoujazyčná (popřípadě docházelo ke dvoujmennosti, tj. u každého národa bylo pro stejný objekt jiné jméno bez vzájemného vztahu) a jména čistě česká, z nichž mnohá byla především v době protektorátu zapisována německy. O tom, kterého jazyka bude pro zápis jména použito, nerozhodovala národnost obyvatel, nýbrž jazykové znalosti autora zápisu.¹¹⁵ Právě neznalostí jazyka či nedostatečným smyslem pro přesnost docházelo ve starších německých mapách k tzv. kakografii, tj. chybnému zapsání či vytištění jména (např. rybník Háj u Pelhřimova se na německých mapách objevuje jako Heu-Teich).¹¹⁶

¹¹³ DAVID, Jaroslav a Pavel ROUS. *Neviditelní svědkové minulosti: místní a pomístní jména na Vysočině*. Praha: Academia, 2006, s. 7-22.

¹¹⁴ MATUŠOVÁ, Jana. Pomístní jména německého původu v Čechách. In: *Pomístní jména v Čechách: o čem vypovídají jména polí, luk, lesů, hor, vod a cest*. Praha: Academia, 1995, s. 218-238.

¹¹⁵ PLESKALOVÁ, Jana. Pomístní jméno. In: *Nový encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2016, s. 1349-1351.

¹¹⁶ ŠMILAUER, Vladimír. *Úvod do toponomastiky*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1966, s. 84.

Plynulý vývoj onymie byl přerušen v r. 1945 hromadným odsunem Němců z Československa. Došlo ke zpretrhání jazykového kontaktu, a tím k zániku velkého množství německých jmen. Většina německých jmen byla počeštěna. Některé objekty dostaly název úplně nový.¹¹⁷ Pro upřesnění názvů v bývalých německých oblastech proběhla v 50. letech revize a standardizace názvosloví, kterou provedla Názvoslovná komise kartografická v čele s Vladimírem Šmilauerem.¹¹⁸ Zachování starých německých jmen v českém jazykovém prostředí po r. 1945 záviselo na mnoha faktorech. Především na podílu českého obyvatelstva v obci před rokem 1945, na velikosti pojmenovaného objektu a na kontaktu českých starousedlíků a nových osídlenců.¹¹⁹

Vzhledem k německému osídlení Čech se na českém území paralelně s českou onomastikou rozvíjela onomastika německá. Na vysoké úrovni byla ve 20. a 30. letech 20. stol. Jejím střediskem se stala německá univerzita v Praze. Jednou z předních osobností německé onomastiky byl Ernst Schwarz. Pražská německá onomastická škola měla řadu předchůdců. Mezi ně můžeme zařadit také německy píšícího historika Antona Altrichtera, jež se pokusil o zdokumentování historie právě jihlavského jazykového ostrova.¹²⁰ Altrichter působil v Jihlavě jako učitel. Po 2. sv. válce ho úřady odsunuly do Německa, kde zůstal až do konce života. V roce 1920 vyšla jeho první kniha *Sbírka pověstí z Jihlavska*. Dále vydal řadu *Obecních knih* vesnic jihlavského jazykového ostrova a přispíval do německých novin *Mährischer Grenzboten*.¹²¹

Oboustranné studium česko-německých jazykových kontaktů intenzivně pokračuje dodnes a směřuje k vytvoření samostatné subdisciplíny. Soustavněji se touto problematikou u nás zabývají např. Z. Jiskra, I. Lutterer, M. Harvalík, M. Knappová, J. Malenínská, J. Matúšová, L. Nezbedová-Olivová aj. Navazují jak na práce německých onomastiků, tak na starší práce onomastiků českých (např. V. Šmilauera, J. Svobody, J. Beneše).¹²²

¹¹⁷ Tamtéž, s. 50-51.

¹¹⁸ KUBA, Ludvík. *Úvod do nauky o vlastních jménech. Toponomastika a antroponomastika*. Ústí nad Labem: PedF UJEP, 1984, s. 8.

¹¹⁹ MATUŠOVÁ, Jana. Vývoj a standardizace pomístních jmen a urbanonym v českém pohraničí. *Naše řeč* [online]. 1989, roč. 72, č. 4, s. 179-187. [cit. 2019-04-03]. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=6863>.

¹²⁰ ŠRÁMEK, Rudolf. Onomastika. In: *Kapitoly z dějin české jazykovědné bohemistiky*. Praha: Academia, 2007, s. 404-405.

¹²¹ REGION VYSOČINA. Osobnosti. *Anton Altrichter*. [online]. Vysočina Tourism [cit. 03.04.2019]. Dostupné z: <http://www.region-vysocina.cz/temata/temata/100-let-vysociny/osobnosti/anton-altrichter>.

¹²² ŠRÁMEK, Rudolf. Onomastika. In: *Kapitoly z dějin české jazykovědné bohemistiky*. Praha: Academia, 2007, s. 417.

II. Výzkumná část

6. Sběr a zpracování materiálu

Oblastí mého zájmu byla hydronyma v regionu Vysočina. Sesbíraný materiál je rozdělen do dvou souborů. První soubor představují hydronyma z celého kraje (s výjimkou Jihlavska), která označují větší objekty (především řeky). Druhým souborem jsou hydronyma z Jihlavska. Tato hydronyma označují častěji objekty drobnější, neboť jsem se na tomto materiálu snažila představit širokou škálu typů hydronym. Kritériem pro výběr hydronyma k rozboru byly tedy v obou případech velikost a poloha objektu, který pojmenovává. Sběr materiálu probíhal ve dvou etapách.

První etapa byla zahájena excerpcí hydronym z map kraje Vysočina a okresu Jihlava. Prostudovány byly současné mapy turistické, cyklistické a mapy v autoatlase. Nejvíce jmen bylo získáno z turistické mapy Kraje Vysočina, která je v měřítku 1:160 000 a je k dostání v informačním centru. Názvy malých objektů na Jihlavsku byly získány z internetového mapového portálu [Mapy.cz](https://mapy.cz).¹²³ Mapy jsou zde velmi podrobné a také aktuální. Základní mapa je aktualizovaná dvakrát až čtyřikrát do roka. Kromě základní mapy je možné zobrazit turistickou mapu, která je podrobnější (až do úrovně 1:5000). Dále je zde možné zobrazit mapy letecké, fotografické a také historickou mapu z 19. století. Pokud se současné jméno získané z jakékoliv papírové mapy neshodovalo s názvem v mapách internetových, přiklonila jsem se k názvu na internetu, neboť jsou to mapy aktuálnější. K dispozici mi byly také historické mapy z I.-III. vojenského mapování, které jsou pochopitelně v jednom měřítku. Stejně tak Müllerova mapa. Nejvíce jsem využívala mapy z III. vojenského mapování z let 1876-1880 v měřítku 1:25 000.¹²⁴

Druhá etapa sběru materiálu proběhla formou návštěvy Státního okresního archivu v Jihlavě. Zde byly z map sesbírány především dřívější názvy (německé či české). Názvů bylo získáno velmi málo, neboť ve starých mapách byly sice vodní objekty zobrazeny, ale pojmenovány byly jen objekty velké.

Sběrem hydronym z map a archivu byly získány pouze standardizované podoby jmen. Sběr nářečního materiálu proveden nebyl, jelikož území kraje je rozlehlé a znalost hydronym u obyvatel napříč celým krajem je nepravděpodobná. Zpracování nářečního materiálu by nebylo možné ani s ohledem na rozsah bakalářské práce.

¹²³ MAPY.CZ. [online]. [cit. 2019-03-13]. Dostupné z: <https://mapy.cz>.

¹²⁴ OLDMAPS.GEOLAB.CZ [online]. [cit. 2019-03-13]. Dostupné z: <http://oldmaps.geolab.cz/>.

Při zjišťování informací o zpracovávaných hydronymech jsem využila řadu toponomastických slovníků. Pracovala jsem s oběma díly *Místních jmen na Moravě a ve Slezsku* od Ladislava Hosáka a Rudolfa Šrámka, se *Zeměpisnými jmény Československa* od Ivana Lutterera, Rudolfa Šrámka a Milana Majtána a s *Místními jmény v Čechách* od Antonína Profouse. Dále pak se *Slovníkem pomístních jmen v Čechách* od Jany Matúšové a Libuše Olivové-Nezbedové a s publikací *Neviditelní svědkové minulosti: místní a pomístní jména na Vysočině* od Jaroslava Davida a Pavla Rouse. V neposlední řadě jsem využila také internetové slovníky pomístních jmen¹²⁵ a slovník etymologický.

Soubor sebraného materiálu v kraji Vysočina i na Jihlavsku je nejprve charakterizován jako celek. Poté následuje abecedně seřazený heslový slovník konkrétních hydronym:

U každého objektu uvádím současný název. Starší německé či české názvy nebo jejich podoby, které se podařilo u některých objektů vypátrat, uvádím v závorce.

1. Každé hydronymum lokalizuji, neboť lokalizace poskytuje některé zásadní informace o pojmenovaných objektech.
2. Dále uvádím v návaznosti na teoretickou část této práce jazykovou charakteristiku jména – členitost (jednoslovný nebo víceslovný název) a příslušnost ke slovnímu druhu.
3. Pokusím se o slovotvornou charakteristiku a také o stanovení motivace jednotlivých názvů vod.
4. Podle předchozího bodu přiřadím název do příslušné skupiny podle Šmilauerovy klasifikace (ŠK).
5. Nakonec se pokusím u každého hydronymu aplikovat modelovou klasifikaci pomístních jmen Jany Pleskalové.

¹²⁵ SLOVNÍK POMÍSTNÍCH JMEN NA MORAVĚ A VE SLEZSKU. [online]. [cit. 2019-03-20]. Dostupné z: <https://spjms.ujc.cas.cz/>.
SLOVNÍK POMÍSTNÍCH JMEN V ČECHÁCH. [online]. [cit. 2019-03-20]. Dostupné z: <https://spjc.ujc.cas.cz/>.

7. Kraj Vysočina

Kraj Vysočina je nejmladší samosprávný kraj České republiky nacházející se na pomezí Čech a Moravy. Skládá se z pěti okresů (Havlíčkobrodsko, Jihlavsko, Třebíčsko, Žďársko, Pelhřimovsko). Celé území kraje leží v oblasti Českomoravské vrchoviny (vysočiny, kdysi také krabatiny, popřípadě planiny, povýšeniny, stupňoviny nebo vypnuliny), podle které je pojmenován. Název Českomoravská vysočina se poprvé objevil až v roce 1836 v díle moravského historiografa Řehoře Wolného. Její území totiž není výrazně ohraničeno, a proto nemělo také dlouho jednotný název.¹²⁶ Vysočinou prochází hlavní evropské rozvodí Labe-Dunaj. Největšími vodními toky kraje jsou řeky Sázava, Oslava a Jihlava. Nalezneme zde kromě velkého množství menších vodních toků především významné přehradní nádrže, které zde byly budovány od 40. let 20. století. První rybníky se objevily na Vysočině v souvislosti s rozvojem hornické činnosti ve středověku. Velký vliv měly na vznik rybníků kláštery, které stály v čele kolonizace. Konec 15. a celé 16. století bylo pak obdobím rybníkářského rozkvětu. Nejvíce rybníků vzniklo zásluhou Pernštejnů na Křižanovsku. Další velká rybníční soustava se nachází na Žďársku.¹²⁷ Mapa Vysočiny viz přílohy (příloha č. 1).

7.1. Charakteristika sebraného materiálu

Mnou sesbíraný soubor hydronym tvoří celkem 34 větších vodních objektů. Vybraná skupina hydronym je po jazykové i sémantické stránce velmi pestrá. Nejstaršími hydronymy jsou zde velké řeky Sázava a Svratka, které mají pravděpodobně dokonce před slovanský původ. Některé řeky jako jsou Sázavka, Trnava nebo Želivka mají dodnes dva názvy, které většinou platí až od určitého úseku toku. Nejnovější názvy, které jsou zcela průhledné, nalezneme pochopitelně u vodních nádrží. Pouze jedna nádrž zachovává jméno zaniklé obce, kterou zatopila (Vodní nádrž Švihov). Zbytek je nazván podle obcí nejbližších. Vodní nádrž Trnávka je výjimkou. Je totiž pojmenována podle řeky, na které se nachází.

Mnou sebraná hydronyma zachycují také onymickou homonymii, a to v případě jména Olešná, které se užívá pro říčku pramenící u Pohledce i pro říčku pramenící u Chroustova. Starší názvy dokládají, že jména vod se příliš výrazně a často nemění. Přesto nalezneme několik případů, kdy došlo k zásadní změně hydronyma. Dokazuje to

¹²⁶ DAVID, Jaroslav a Pavel ROUS. *Neviditelní svědkové minulosti: místní a pomístní jména na Vysočině*. Praha: Academia, 2006, s. 136.

¹²⁷ KRÍVÁNEK, Jiří, Jan NĚMEC a Jan KOPP. *Rybníky v České republice*. Praha: Consult, 2012, s. 274.

Bohdalovský rybník. Matějovský rybník je zase ukázkou změny onymického objektu a přenášení jména ze zaniklého objektu na objekt nový. Rybníky Malé a Velké Dářko pak dokládají existenci zaniklé osady.

Jak jsem již zmiňovala výše, předmětem analýzy byla pouze jména standardizovaná, proto jsou všechna spisovná a nenalezneme u nich žádné nářeční prvky. Sebraný materiál obsahuje názvy deminutivní (Rendlíček), názvy jednoslovné i víceslovné. Nejdelší název je Vodní nádrž Vír I. Obsahuje dokonce číslovku, jež je v rámci slovních druhů u hydronym atypická. Ze slovních druhů převažují substantiva, která označují druh objektu (potok, řeka, nádrž) a adjektiva. Objevují se substantivizovaná adjektiva. Ze slovtvorných způsobů převládá sufixální derivace. Čistá kompozita v souboru jmen nejsou. Pouze složené přívlastky v rámci názvu (Dolnomlýnský rybník).

Nejčastější motivací názvu bylo jméno místní. S tím také souvisí častý výskyt vztahového modelu VM A, který vyjadřuje umístění vody. Řada jmen, která vznikla transonymizací místních jmen jsou díky tomu v plurálu. Vztahový model VM D se v souboru vůbec neobjevuje, jelikož je typický spíše pro drobnější vodní toky. Další častou motivací byla povaha vody nebo její poloha. V souboru jsou také jména, která se nepodařilo uspokojivě prohlédnout (Dolní Kladiny, Horní Tis).

7.2. Slovníček hydronym

Bělá (Bielá Bach)

1. Říčka pramení kilometr od Bělé v nadmořské výšce 663 m. Ústí zprava do Hejlovky severně od Krasíkovíc.
2. Název je jednoslovný a v jednotném čísle. Je tvořen substantivizovaným adjektivem.
3. Říčka získala název od slova bílá.
4. Podle ŠK byla říčka nazvána podle barvy své vody.
5. VM C.

Bitýška

1. Potok, který pramení 595 m nad mořem severně od obce Ořechov. Vlévá se do Bílého potoka.
2. Název je jednoslovný, substantivní a v jednotném čísle.
3. Název vznikl přenesením z názvu obce Osová Bitýška.
4. Podle ŠK je název potoka motivován názvem osady.

5. VM A.

Bobrůvka (Bobruvka, Bobrau Bach)

1. Říčka pramení 1 km od Rokytna. V Novém Městě na Moravě protéká několika rybníky. Kraj říčka opouští u obce Moravecké Janovice.
2. Název řeky je jednoslovný, substantivní a v jednotném čísle.
3. Deminutivní název řeky vznikl odvozením sufixem -ka od místního jména Bobrová.
4. Název je motivován jménem osady, kterou řeka protéká.
5. VM A.

Bohdalovský rybník (Za příkopy)

1. Rybník leží jihozápadně od městyse Bohdalov v okrese Žďár nad Sázavou v nadmořské výšce 580 m. Je součástí tzv. křižanovské rybniční soustavy. Název rybníka v mapách z III. vojenského mapování je značně odlišný. Starší název Za příkopy zřejmě souvisí s bohdalovskou tvrzí, která se nachází na konci poloostrova v Bohdalovském rybníku. Název mohl znamenat zkratka „rybník, který se nachází za příkopy“ této tvrže.
2. Název je dvouslovný a v jednotném čísle. Je tvořen adjektivem a substantivem.
3. Název rybníka byl odvozen sufixem -ský od názvu obce Bohdalov.
4. Podle ŠK byl název rybníka motivován názvem osady.
5. VM A+B.

Bystřice (Říčka)

1. Řeka pramení jižně od Koníkova v nadmořské výšce 713 m. Ústí zprava do řeky Svratky u Víru.
2. Jméno je jednoslovné, substantivní a v jednotném čísle.
3. Proprium vzniklo z adjektiva bystrý a sufixu -ice. Název znamená řeku s bystrým, prudkým tokem.
4. Řeka je pojmenována podle povahy vody.
5. VM C.

Dolní Kladiny (Unter Kladinner Teich)

1. Rybník je z dvojice kladinských rybníků větší. Leží necelý kilometr jihozápadně od obce Zachotín mezi Humpolcem a Pelhřimovem.
2. Název je dvouslovný a v plurálu. Tvořen je z adjektiva dolní a substantiva Kladiny.

3. Rybník získal svůj název podle obce Kladiny, u které se nachází. Jaký je původ názvu obce není zcela jasné. Přívlastek dolní označuje polohu rybníka.
4. Podle ŠK byl rybník pojmenován podle obce a podle polohy.
5. VM A+A.

Dolnomlýnský rybník

1. Rybník se nachází v obci Bohdalov v okrese Žďár nad Sázavou.
2. Název je dvouslovný a v jednotném čísle. Je tvořen adjektivem dolnomlýnský a substantivem rybník.
3. Adjektivum dolnomlýnský je kompozitum, které vzniklo z názvu Dolní mlýn, který označoval mlýn, jež se u rybníka dříve nacházel. Sufix -ský je typický pro toponyma odvozená z místních jmen.
4. Podle ŠK nelze hydronymum zařadit, neboť byl název odvozen od místního jména, ale ne od jména osady.
5. VM A+B.

Dobrava (Doubrawa)

1. Říčka pramení kilometr jihozápadně od Radostína. Teče při severní hranici kraje. Kraj opouští u obce Ostružno. Ve Středočeském kraji se říčka vlévá do Labe.
2. Název je jednoslovný, substantivní a v jednotném čísle.
3. Název vznikl z apelativa důbrava „doubí, dubový les“. Původně se apelativum s dubem vůbec nespojovalo. Jeho přesným významem byl zkratka „les“.¹²⁸
4. Říčka je pojmenována podle povahy území, jímž protéká. Konkrétně podle listnatých stromů.
5. VM C.

Horní Křivý rybník

1. Rybník leží u obce Rudolec v okrese Žďár nad Sázavou.
2. Název je trojslovný a v jednotném čísle. Obsahuje adjektivum horní, substantivizované adjektivum křivý a substantivum rybník.
3. Křivý rybník získal svůj název podle vrchu Křivý, pod nímž se nachází. Přívlastek horní vypovídá o poloze rybníka. Zároveň jej odlišuje od Dolního Křivého rybníka.

¹²⁸ MACHEK, Václav. *Etymologický slovník jazyka českého*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2010, s. 123.

4. Podle ŠK je název rybníka motivován jeho polohou a pomístním jménem kopce, což ŠK nenabízí.
5. VM A+A+B.

Horní Tis (Tishof)

1. Rybník se nachází západně od obce Pikárec. Spolu s rybníkem Dolní Tis byl založen u Tiského dvora už ve středověku. Původně patřil k rybníkům Horní a Dolní Tis také zaniklý rybník Ratan.¹²⁹ Ve starších mapách je místo označeno jako Tishof.
2. Název je dvouslovný a v jednotném čísle. Obsahuje adjektivum horní a substantivum Tis.
3. Z čeho název rybníka vznikl není jasné. Označení ze starší mapy naznačuje existenci osady nebo samoty. Název mohl rybník získat tedy od ní. Stejně tak ale mohla získat obec název podle rybníka. Název mohl vzniknout i z apelativa tis. Tedy podle jehličnatého stromu, jež se mohl poblíž rybníka vyskytovat. Přívlastek horní uvádí polohu rybníka a odlišuje ho od rybníka Dolní Tis.
4. Podle ŠK byl rybník pojmenován podle svého okolí. Konkrétně podle jehličnatého stromu nebo podle jména osady. Později podle polohy.
5. VM A+B nebo VM A+A.

Malé Dářko (Malý dařsko)

1. Rybník u obce Radostín nedaleko Velkého Dářka.
2. Název je dvouslovný a v jednotném čísle. Je tvořen adjektivem malé a substantivem Dářko.
3. Název vznikl podle Jaroslava Davida z názvu zaniklé osady *Darov, na jejímž místě se nachází rybník Velké Dářko.¹³⁰ Přívlastek malý rybník charakterizuje a zároveň jej odlišuje od Velkého Dářka.
4. Podle ŠK vznikl název podle osady.
5. VM C+A.

Matějovský rybník (Matějova louka)

1. Rybník leží asi 6 km jihozápadně od Žďáru nad Sázavou. Byl založen v roce 1550. Později byl jako řada jiných rybníků vysušen. Proto je ve starších mapách nazýván Matějova louka. Obnoven byl roku 1877.¹³¹

¹²⁹ KŘIVÁNEK, Jiří, Jan NĚMEC a Jan KOPP. *Rybníky v České republice*. Praha: Consult, 2012, s. 278.

¹³⁰ DAVID, Jaroslav a Pavel ROUS. *Neviditelní svědkové minulosti: místní a pomístní jména na Vysočině*. Praha: Academia, 2006, s. 130-131.

¹³¹ KŘIVÁNEK, Jiří, Jan NĚMEC a Jan KOPP. *Rybníky v České republice*. Praha: Consult, 2012, s. 276.

2. Název je dvouslovný a v jednotném čísle. Tvořen je adjektivem Matějovský a substantivem rybník.
3. Adjektivum Matějovský bylo odvozeno sufixem -ský od propria Matějov. Matějov je obec nacházející se vedle rybníka. Její název je utvořen z osobního jména Matěj.
4. Jméno Matějovský rybník je motivováno názvem osady.
5. VM A+B.

Olešná

1. Říčka pramení u obce Pohledec v okrese Žďár nad Sázavou a ústí do říčky Bobrůvky.
2. Název je jednoslovný a v jednotném čísle. Vyjádřen je substantivizovaným adjektivem.
3. Název vznikl z adjektiva olešná. Znamená „vodu, která teče olším“.
4. Podle ŠK byla říčka pojmenována podle okolí svého toku, konkrétně podle listnatého stromu.
5. VM C.

Olešná (Woleschua Bach)

1. Říčka pramení jihovýchodně od osady Chroustov. Na území Jihomoravského kraje ústí do řeky Rokytne.
2. Název je jednoslovný a v jednotném čísle. Vyjádřen je substantivizovaným adjektivem.
3. Viz předchozí heslo.
4. Podle ŠK byla říčka pojmenována podle okolí svého toku, konkrétně podle listnatého stromu.
5. VM C.

Oslava (Oslawa)

1. Řeka pramení jihozápadně od Žďáru nad Sázavou. Ústí zleva do řeky Jihlavy u Ivančic.
2. Jméno je jednoslovné, substantivní a v jednotném čísle.
3. Podle Ladislava Hosáka a Rudolfa Šrámka je jméno utvořeno z apelativa osla (brus) připojením sufixu -ava.¹³² Jméno tedy znamená „řeka, ve které se nalézají brusky (kameny k broušení)“.

¹³² HOSÁK, Ladislav a Rudolf ŠRÁMEK. *Místní jména na Moravě a ve Slezsku II. M-Ž*. Praha: Academia, 1980, s. 194.

4. Svě jméno řeka získala podle povahy svého řečiště (dna).
5. VM B.

Rendlíček

1. Rybník leží asi kilometr od obce Březí nad Oslavou.
2. Název je jednoslovný, substantivní a v jednotném čísle.
3. Deminutivní proprium Rendlíček vzniklo derivací z apelativa rendlík pomocí sufixu -ek. Slovo rendlík (staročesky také renlík) vzniklo z německého slova reinel, které je zdobnělinou z rein. Rein bylo odvozeno od rain, což znamenalo vyvýšeninu půdy nebo kraj. Reinel pak přeneseně krajáč mléka. Název rybníka byl tedy pravděpodobně motivován jeho tvarem, který připomínal krajáč mléka.
4. Podle ŠK byl název motivován tvarem rybníka nebo hloubkou.
5. VM B.

Rokytná (Rokitna Bach, Jaromieritza Bach)

1. Říčka pramení jižně od obce Chlístov v nadmořské výšce 580 m. Klikatí se podél jižní hranice kraje Vysočina a opouští ho u Bendova mlýna.
2. Název je jednoslovný a v jednotném čísle. Tvoří ho substantivizované adjektivum.
3. Název byl odvozen sufixem -ná od apelativa rokyta. Podle Machka je rokyta starobylý název pro vrbu.¹³³ Rokytná by se tedy dalo chápat jako „řeka, která teče v rokytí“.
4. Podle ŠK je název motivován listnatým stromem.
5. VM B.

Řeka

1. Řeka je rybník, který se nachází v okrese Havlíčkův Brod na řece Doubravě jižně od městyse Krucemburk.
2. Název je jednoslovný, substantivní a v jednotném čísle.
3. Název byl utvořen z apelativa řeka. Vznikl zřejmě proto, že rybník leží na řece. Nebo je název Řeka chápán zkrátka jako označení vody.
4. Podle ŠK je název motivován tedy obecným jménem řeka.
5. VM B.

Sázava (Sazawa)

¹³³ MACHEK, Václav. *Etymologický slovník jazyka českého*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2010, s. 516.

1. Řeka pramení v CHKO Žďárské vrchy kilometr severozápadně od Šindelného vrchu. Protéká Žďárem nad Sázavou, Příbyslaví, Havlíčkovým Brodem, Světlou nad Sázavou a Ledčí nad Sázavou. Kraj opouští na hranici se Středočeským krajem u obce Chřenovice.
2. Jméno je jednoslovné, substantivní a v jednotném čísle.
3. Odvozeno je příponou -va od slovesného základu sáza- (sázet, usazovat se). Jméno znamená usazující se, přinášející mnoho nánosů. Jménem Sázava byla až do 13. stol. označována též řeka Želivka.
4. Jméno řeka získala tedy podle povahy řečiště (dna). Podle Šmilauera se jedná o název starý, praslovanský.¹³⁴
5. VM C.

Sázavka/Jiříkovský potok (Kleine Sazava)

1. Říčka pramení necelý kilometr jižně od osady Rankov. Ve Světlé nad Sázavou ústí zprava do řeky Sázavy.
2. Název je jednoslovný, substantivní a v jednotném čísle.
3. Název je odvozen sufixem -ka od propria Sázava. Deminutivum naznačuje, že jde o přítok Sázavy. U pramene se nazývá Jiříkovský potok podle obce Jiříkov.
4. Podle ŠK nelze název Sázavka zařadit, neboť vznikl z jiného hydronyma. Jiříkovský potok vznikl z názvu místního.
5. VM A pro Sázavku. VM A+B pro Jiříkovský potok.

Svratka (Schwarzawa)

1. Řeka pramení v CHKO Žďárské vrchy na západních svazích Křivého javoru v nadmořské výšce 760 m. Protéká podél severovýchodních hranic kraje Vysočina. Kraj opouští u obce Bořínov.
2. Jméno je jednoslovné, substantivní a v jednotném čísle.
3. Výklady jména dosud nejsou jednoznačné. Může jít o jméno slovanského původu, kdy byl ke kořeni vort- ve významu „vrátit, vracet se“ přidán deminutivní sufix -ka. Podle tohoto výkladu by název znamenal „řeku často se vracející, meandrovitou“. Častěji je zastáván výklad, který říká, že má jméno základ v germánském *Swarta, což znamená „černá voda“. Slované jméno převzali a upravili.¹³⁵

¹³⁴ ŠMILAUER, Vladimír. O jménech našich řek. *Naše řeč* [online]. 1946, roč. 30, č. 9-10. s. 161-165. [cit. 2019-03-18]. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=3983>.

¹³⁵ HOSÁK, Ladislav a Rudolf ŠRÁMEK. *Místní jména na Moravě a ve Slezsku II. M-Ž*. Praha: Academia, 1980, s. 536.

4. Podle prvního výkladu lze řeku zařadit podle ŠK do pojmenování podle tvaru. Podle druhého výkladu získala řeka jméno podle barvy vody.
5. VM C.

Trnava/Vodický potok (Trnawa)

1. Říčka pramení v Křemešnické vrchovině kilometr jihovýchodně od osady Blanička. U Želiva ústí zleva do Želivky.
2. Název Trnava je jednoslovný, substantivní a v jednotném čísle. Název Vodický potok je dvouslovný a v jednotném čísle. Tvořen je adjektivem a substantivem.
3. U pramene je starším název říčky Vodický potok podle obce, kterou protéká (Vodice). Název Trnava byl utvořen sufixem -ava k apelativu trn. Jméno říčky tedy znamená „říčku tekoucí trním“.
4. Podle ŠK název Trnava vznikl podle listnatého keře. Název Vodický potok podle názvu osady.
5. VM B pro Trnavu a VM A pro Vodický potok.

Vazební rybník

1. Rybník se nachází asi 2 kilometry od obce Rudolec v okrese Žďár nad Sázavou. Je součástí křižanovské rybníční soustavy.
2. Název je dvouslovný a v jednotném čísle. Je tvořen adjektivem a substantivem.
3. Motivace není zcela jasná. Možná byl rybník pojmenován podle toho, že se nachází uprostřed rybníční soustavy a s ostatními rybníky je „svázan“ potoky.
4. Podle ŠK se může jednat o pojmenování podle polohy nebo funkce.
5. VM C+B.

Velké Dářko (Velký dařsko)

1. Největší rybník na Vysočině se nachází 10 km severně od Žďáru nad Sázavou. Byl založen v roce 1480.
2. Název je dvouslovný a v jednotném čísle. Je tvořen adjektivem velké a substantivem Dářko.
3. Název vznikl podle Jaroslava Davida z názvu zaniklé osady *Darov, na jejímž místě se rybník nachází.¹³⁶ Přívlastek velké charakterizuje vlastnost rybníka. Zároveň ho odlišuje od Malého Dářka.
4. Podle ŠK rybník získal název podle osady a poté podle velikosti.

¹³⁶ DAVID, Jaroslav a Pavel ROUS. *Neviditelní svědkové minulosti: místní a pomístní jména na Vysočině*. Praha: Academia, 2006, s. 130-131.

5. VM C+A.

Velký Sklenský rybník (Sklenner Teich)

1. Rybník je součástí soustavy sklenských rybníků. Nachází se mezi obcemi Sklené nad Oslavou, Rousměrov a Bohdalec.
2. Název rybníka je trojslovný a v jednotném čísle. Je tvořen adjektivy velký a sklenský a substantivem rybník.
3. Adjektivum sklenský je odvozeno sufixem -ský od první části názvu Sklené nad Oslavou. Název obce vznikl z adjektiva sklenná (ves), což znamenalo „ves sklářů“. Přívlastek velký vyjadřuje velikost rybníka. Naznačuje, že je tento rybník ze soustavy sklenských rybníků největší.
4. Podle ŠK byl rybník pojmenován podle osady a pak podle velikosti.
5. VM C+A+B.

Veselský rybník (Panskí rybník)

1. Rybník se nachází u obce Nové Veselí. Je druhým největším rybníkem na Vysočině a patří zároveň mezi nejstarší na Moravě. Na přelomu 18. a 19. stol. byl vysušen. Obnoven byl roku 1877. Na mapách z III. vojenského mapování nese název Panskí rybník, který odpovídá VM D. Starý název je motivován majitelem rybníka, tedy pánem tamějšího panství.
2. Název je dvouslovný a v jednotném čísle. Složen je z adjektiva a substantiva.
3. Veselský bylo utvořeno odvozením od propria Veselí, a to sufixem -ský. Právě odvození sufixem -ský/-cký je nejčastějším utvářením toponym z místních názvů. Rybník je tedy pojmenován podle Nového Veselí, což je obec, která se nachází nedaleko a jejíž název byl utvořen z abstrakta veselí („veselá ves“).
4. Název rybníka byl podle ŠK motivován názvem osady.
5. VM A+B.

Vodní nádrž Dalešice

1. Vodní nádrž Dalešice leží na řece Jihlavě jihovýchodně od Třebíče. Byla vystavěna v letech 1970 až 1978. Je nejhlubší nádrží v České republice.
2. Název je trojslovný a v plurálu. Tvořen je adjektivem vodní a substantivy nádrž a Dalešice.
3. Nádrž získala jméno podle obce Dalešice, která se v její blízkosti nachází. Název vesnice Dalešice byl motivován osobním jménem Daleš.¹³⁷

¹³⁷ HOSÁK, Ladislav a Rudolf ŠRÁMEK. *Místní jména na Moravě a ve Slezsku I. A-L*. Praha: Academia, 1970, s. 169.

4. Podle ŠK je vodní nádrž pojmenována podle osady.
5. VM C+B+A.

Vodní nádrž Mostiště

1. Vodní nádrž se nachází na řece Oslavě severně od Velkého Meziříčí.
2. Název je trojslovný a v plurálu. Skládá se z adjektiva vodní a substantiv nádrž a Mostiště.
3. Název získala vodní nádrž podle obce Mostiště, která se nachází nedaleko. Místní jméno vzniklo ze staročeského plurálového apelativa mostiště. Znamená „místo, kde stojí mosty“. Obec získala název podle soustavy mostků na zemské stezce.¹³⁸
4. Podle ŠK je název vodní nádrže motivován názvem osady.
5. VM C+B+A.

Vodní nádrž Švihov

1. Vodní nádrž, která byla vybudována v letech 1965-1974 se nachází na řece Želivce na hranici se Středočeským krajem.
2. Název je trojslovný a v jednotném čísle. Skládá se z adjektiva a dvou substantiv.
3. Název vznikl přenesením názvu osady Švihov, která byla vodní nádrží zatopena. Nesprávně je někdy vodní nádrž nazývána Želivkou.
4. Podle ŠK se jedná o název podle osady.
5. VM C+B+A.

Vodní nádrž Trnávka

1. Vodní nádrž se nachází na řece Trnavě mezi Želivem a Červenou Řečicí v okrese Pelhřimov.
2. Název je trojslovný a v jednotném čísle. Složen je z adjektiva a dvou substantiv.
3. Název Trnávka byl utvořen sufixem -ka od názvu řeky Trnavy. Deminutivum vyjadřuje příslušnost vodní nádrže k řece.
4. Podle ŠK nelze název zařadit, neboť byl motivován hydronymem.
5. VM C+B+A.

Vodní nádrž Vír I

1. Vodní nádrž se nachází na řece Svatce nad obcí Vír. Byla vybudována mezi léty 1947-1957 a způsobila zánik obce Chudobín a části obce Korouhvice.

¹³⁸ HOSÁK, Ladislav a Rudolf ŠRÁMEK. *Místní jména na Moravě a ve Slezsku II. M-Ž*. Praha: Academia, 1980, s. 98.

2. Název je čtyřslovný a v jednotném čísle. Tvoří ho adjektivum vodní, substantiva nádrž a Vír a číslovka jedna.
3. Vodní nádrž obdržela své jméno po obci Vír, v jejíž blízkosti se nachází. Obec byla pojmenována podle víru, který se tvořil na řece Svatce před tím, než byla vystavěna přehrada. Číslovka jedna slouží k odlišení od Vodní nádrže Vír II. Zároveň může naznačovat, že se jedná o hlavní a větší vodní nádrž oproti nádrži Vír II. Nebo jednička pouze označuje pořadí nádrže po směru toku Svatky.
4. Podle ŠK je pojmenována vodní nádrž podle osady.
5. VM C+B+A.

Záhumenní rybník (rybník Belfried)

1. Rybník se nachází v obci Bohdalov v okrese Žďár nad Sázavou. Na mapě z III. vojenského mapování se objevuje zcela odlišný název rybníka Belfried. Starší název vznikl z lidového názvu zaniklé bohdalovské tvrze, která se nachází na konci dlouhého poloostrova v Bohdalovském rybníku. Slovo belfried znamená věž.¹³⁹
2. Název rybníka je tvořen adjektivem a substantivem. Je tedy dvouslovný a je v jednotném čísle.
3. Kompozitum záhumenní vzniklo ze spojení za humny. Nelze určit, zda byl název vytvořen přímo z apelativa humna s předložkou za nebo z pomístního jména Za humny. Humno bylo původně nekryté místo, kde volí vyšlapávali zrna z klasů. Později bylo obilí mláceno cepy a mlat byl krytý po německém způsobu stodolou. Označení humno tak pomalu přešlo na stodolu. Humna (stodoly) bývala blízko domů. Odtud pochází rčení za humny ve smyslu „nedaleko od domova“.¹⁴⁰ Název rybníka by tedy mohl znamenat „(blízký) rybník nedaleko domova“.
4. Podle ŠK by se dal rybník zařadit do kategorie názvů motivovaných polohou vody.
5. VM A+B.

Želetavka (Schelletauer Bach)

1. Říčka pramení nedaleko Lesné severně od Želetavy v nadmořské výšce 660 m. Kraj Vysočina opouští u Svobodova mlýna.

¹³⁹ SLOVNÍK POMÍSTNÍCH JMEN NA MORAVĚ A VE SLEZSKU. [online]. [cit. 2019-04-16].

Dostupné z: <https://spjms.ujc.cas.cz/entry/819>.

¹⁴⁰ MACHEK, Václav. *Etymologický slovník jazyka českého*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2010, s. 190-191.

2. Název je jednoslovný, substantivní a v jednotném čísle.
3. Výklad jména není jistý. Název říčky mohl vzniknout odvozením pomocí přípony -ka od místního jména Želetava. Stejně tak ale mohla být obec Želetava pojmenována po říčce. Hosák se Šrámkem totiž uvádějí, že řeka se jmenovala i Želetava. V tom případě je hydronymum s koncovkou -ava neprůhledné. Mohlo by jít o odvození ze slova želeti. Tedy „říčka, která želí“ (hlučná, divoká řeka).¹⁴¹
4. Říčka získala název podle osady nebo podle svého spádu.
5. VM A nebo VM C.

Želivka/Hejlovka (Zelivka/Hejlow Bach)

1. Řeka vyvěrá jižně od obce Mezná jako Hejlovka. Od soutoku s Jankovským potokem se nazývá Želivka. Ústí ve Středočeském kraji do řeky Sázavy.
2. Název je jednoslovný, substantivní a v jednotném čísle.
3. Až do 13. stol. se řeka nazývala Sázava. Ještě v 16. stol. nebyl název řeky ustálen. Jmenovala se Soutická řeka nebo Zahrádecká řeka. Jméno Želivka je odvozeno sufixem -ka od jména kláštera Želiv, který najdeme nad soutokem Želivky s Trnavou.¹⁴² Druhý název Hejlovka, který je užíván od pramene asi do poloviny délky řeky, je odvozen sufixem -ka od kopce Hejlov.
4. Jméno Želivka podle ŠK odpovídá jménu podle osady. Hejlovka podle ŠK nelze zařadit, protože Šmilauer neuvádí kategorii jmen utvořených ze jmen pomístních.
5. Pro název Želivka i Hejlovka je VM A.

¹⁴¹ HOSÁK, Ladislav a Rudolf ŠRÁMEK. *Místní jména na Moravě a ve Slezsku II. M-Ž*. Praha: Academia, 1980, s. 815-816.

¹⁴² LUTTERER, Ivan, Milan MAJTÁN a Rudolf ŠRÁMEK. *Zeměpisná jména Československa: slovník vybraných zeměpisných jmen s výklady jejich původu a historického vývoje*. Praha: Mladá fronta, 1982, s. 355.

8. Jihlavsko

Jihlavsko je jedním z okresů kraje Vysočina. Centrem je město Jihlava, jímž protéká nejvýznamnější řeka okresu. Na jihlavských vodních tocích nenalezneme žádné přeje ani vodopády. V okolí větších měst Jihlavska se soustředí drobné rybniční soustavy (Telč, Třešť, Polná, Brtnice). Mezi umělé vodní plochy se dále řadí dvě přehradní nádrže. Jezera nejsou bohužel na Jihlavsku žádná. Zato malá rašeliniště a slatiniště ano. Kromě velkého množství potoků a studánek se na Vysočině nachází také spousta zatopených lomů. Ty jsou často bezejmenné nebo přebírají název po obcích, v jejichž blízkosti se nachází. Avšak o názvech zatopených lomů se jako o hydronymech žádný z onomastiků nezmiňuje. Mapa Jihlavska viz příloha (příloha č. 2).

8.1. Charakteristika sebraného materiálu

Výbor jihlavských hydronym činí 32 názvů vodních objektů. Nejstaršími jmény jsou tu opět názvy velkých řek. Tentokrát Jihlavy a Moravské Dyje. Nejnovější hydronyma jsou v tomto souboru kromě vodních nádrží také názvy studánek. Možná proto, že u malých objektů se názvy rychle zapomínají nebo jsou to zkrátka objekty bezejmenné, k jejichž pojmenování dochází později. Někdy se zapomíná i na objekty samotné. S potřebou studánky zmapovat se objevila i tendence pojmenovávat je či pátrat po jejich starých názvech, což dokazuje Národní registr studánek. I u názvů z Jihlavska nalezneme případy změny názvů (např. Černý rybník) nebo staré německé názvy, kterou jsou jmény překladovými.

U hláskosloví sebraných hydronym žádné nářeční rysy nejsou. Morfologie prozrazuje něco jiného. Univerbizační koncovku -ák, kterou byl vytvořen například název rybníka Dolňak (namísto Dolní rybník) u Bílého Kamene, lze chápat jako příznakovou. Zkracování je typické pro neoficiální užívání názvů. Mezi hydronymy nenalezneme kompozita (opět pouze složená adjektiva v rámci celého názvu). Jinak převažují jména derivovaná. Z hlediska členitosti jsou větší měrou zastoupeny názvy víceslovné. Ze slovních druhů převažují substantiva a adjektiva stejně jako v souboru hydronym z Vysočiny. Kromě toho tu ale je také jeden název s předložkou, tedy v jiném než v prvním pádě.

Oproti předchozí skupině hydronym se zde vyskytuje vztahový model D, a s tím související pojmenování podle osobních jmen. Po motivační stránce se jedná o soubor

bohatý. Jsou zde hydronyma motivována osobními jmény, lidskými stavbami, barvou vody, chutí vody, místními jmény či polohou objektu. I v tomto souboru je jméno, jehož motivaci se nepodařilo detailněji rozluštit (Lukáš). Kromě toho soubor obsahuje dokonce název, u kterého neznáme ani základové slovo (Čimbordy).

8.2. Slovníček hydronym

Bělokamenský potok (Weissensteiner Bach)

1. Potok pramení v lesích nedaleko obce Bílý Kámen. Ústí do řeky Jihlavy.
2. Název je dvouslovný a v jednotném čísle. Je tvořen adjektivem a substantivem.
3. Bělokamenský je kompozitum, které vzniklo z názvu obce Bílý Kámen.
4. Potok je nazván podle osady.
5. VM A+B.

Brtnice (Pirnitz)

1. Říčka pramení v nadmořské výšce 630 m u obce Chalupy. U Přímělkova ústí zprava do Jihlavy. Německým ekvivalentem k názvu Brtnice je již od středověku forma Pürnitz.
2. Název je jednoslovný, substantivní a v jednotném čísle.
3. Název říčky má svůj původ v místním jméně Brtnice, tj. vsi, v níž stávaly brti „sídla lesních včel v dutinách stromů“.¹⁴³ Říčka městem Brtnice totiž protéká. Hosák se Šrámkem podporují výklad, který říká, že jméno říčky by mohlo být vyloženo také jako „potok tekoucí brťovým lesem“.¹⁴⁴
4. Brtnice získala název podle osady nebo podle brtí, tedy obecného pojmenování od lesa.
5. VM A nebo VM B.

Černý rybník (Neu Teich)

1. Rybník leží mezi Větrným Jeníkovem a Smrčnou na Smrčenském potoce. V mapách ze III. vojenského mapování nese rybník název Neu Teich, tedy Nový rybník. Zřejmě byl v tu dobu ještě „nový“ a časem byl název změněn.
2. Název je dvouslovný a v jednotném čísle. Je složen z adjektiva černý a substantiva rybník
3. Adjektivum černý vystihuje barvu vody v rybníce. Dno rybníka je bahnitě.

¹⁴³ MACHEK, Václav. *Etymologický slovník jazyka českého*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2010, s. 69.

¹⁴⁴ HOSÁK, Ladislav a Rudolf ŠRÁMEK. *Místní jména na Moravě a ve Slezsku I. A-L*. Praha: Academia, 1970, s. 114.

4. Rybník byl pojmenován podle barvy vody.
5. VM C+B.

Čimbordy

1. Potůček se nachází 1,5 km jihozápadně od Dlouhé Brtnice. Protéká rybníkem Grošák a vlévá se do Karlínského potoka.
2. Název je jednoslovný, substantivní a v plurálu.
3. U tohoto názvu není jisté ani to, co je jeho základovým slovem. Název vypadá jako kompozitum. Nejspíše se jedná o zkomoleninu z němčiny.
4. Název je nejasný.
5. Název je nejasný.

Dolňák

1. Dolňák je malý rybník nacházející se u obce Bílý Kámen.
2. Název je jednoslovný, substantivní a v jednotném čísle.
3. Rybník získal svůj název podle polohy. Nachází se dole pod kopcem za vesnicí.
4. Podle ŠK byl název motivován polohou rybníka.
5. VM A.

Eliška

1. Eliška je lesní studánka, která se nachází v ochranném pásmu Přírodní památky Vysoký kámen v nadmořské výšce 637 m. Vysoký kámen je kopec nedaleko Jihlavy.
2. Název je jednoslovný, substantivní a v jednotném čísle.
3. Svůj název získala studánka podle vnučky pana Karla Hobzy z Červeného Kříže, člena turistického oddílu Sokola Bedřichov, který studánku v roce 2005 vykamenoval a opatřil dřevěným korýtkem.¹⁴⁵
4. Podle ŠK bylo jméno studánky motivováno osobním jménem.
5. VM D.

Hellerův rybník

1. Rybník se nachází v Jihlavě v ulici S. K. Neumanna.
2. Název je dvouslovný a v jednotném čísle. Tvoří jej přivlastňovací přídavné jméno Hellerův a substantivum rybník.

¹⁴⁵ NÁRODNÍ REGISTR PRAMENŮ A STUDÁNEK. *Studánka Eliška*. [online]. [cit. 2019-04-18]. Dostupné z: <https://www.estudanky.eu/81-studanka-eliska>.

3. Název rybníka vznikl z příjmení Heller. Zřejmě podle původního majitele pozemků. Tím mohl být jeden z Hellerů vlastnicích dřívější papírnu ve Starých horách, tedy nedaleko místa, kde se rybník nachází.
4. Podle ŠK je název rybníka motivován osobním jménem.
5. VM D+B.

Jedlovský potok (Jedlauer Bach)

1. Potok pramení pod vrchem Hrachovec nedaleko obce Opatov. U obce Dvorce se vlévá do řeky Jihlavy.
2. Název je dvouslovný. Je v jednotném čísle a je tvořen adjektivem a substantivem.
3. Název nebyl utvořen od slova jedle, jak by se mohlo zdát. Typická koncovka -ský u adjektiva naznačuje, že název byl odvozen od obce Jedlov. Potok touto obcí protéká.
4. Potok byl podle ŠK pojmenován podle osady.
5. VM A+B.

Jihlava (Iglau, Jglawa)

1. Řeka pramení u obce Jihlávka v nadmořské výšce 670 m. Protéká krajským městem Jihlavou a také Třebíčí. Na řece se nachází několik vodních nádrží (Dalešice, Mohelno). V Jihomoravském kraji řeka ústí do Dyje ve střední nádrži Nové Mlýny.
2. Název je jednoslovný, substantivní a v jednotném čísle.
3. Jméno je utvořeno ze základu Jihl- (snad ve významu jehla nebo ježek) a slovanského sufixu -ava, který vznikl z germánského ahwa > aha, což znamenalo „voda“.¹⁴⁶ Název řeky je možné vykládat od slovanského slova *jьgъla (jehla). Tedy jako řeku „tekoucí v jehličí, nesoucí jehličí“. Německé Iglau pak mohlo být z tohoto slova vytvořeno ve 12. stol., když ještě nebylo g > h. Jenže dolní tok řeky na jižní Moravě byl osídlen před slovanským lidem. Vzhledem k tomu je možné název řeky vykládat také z německého Igulaha, tedy „ježový potok“ (německé Igel znamená ježek). Mohlo by to znamenat také „řeka

¹⁴⁶ LUTTERER, Ivan, Milan MAJTÁN a Rudolf ŠRÁMEK. *Zeměpisná jména Československa: slovník vybraných zeměpisných jmen s výklady jejich původu a historického vývoje*. Praha: Mladá fronta, 1982, s.224.

s ostrým, kamenitým dnem“.¹⁴⁷ Název řeky později přešel na město, kterým protéká.

4. Podle ŠK můžeme název řeky zařadit do skupiny názvů vzniklých podle povahy řečiště (dna).
5. VM B.

Jihlávka (Klein Jgel)

1. Říčka pramení u obce Stajístě v nadmořské výšce 665 m. V Jihlavě ústí zprava do řeky Jihlavy.
2. Jméno řeky je jednoslovné, substantivní a v jednotném čísle.
3. Proprium Jihlávka vzniklo sufixem -ka od propria Jihlava. Deminutivum naznačuje, že je říčka přítokem řeky Jihlavy.
4. Název je motivován jiným hydronymem, což se ve Šrámkově klasifikaci neobjevuje.
5. VM A.

Kalný rybník

1. Kalný rybník je malý rybník, který se nachází jihovýchodně od vesnice Hosov u Jihlavy.
2. Název je dvouslovný a v jednotném čísle. Obsahuje adjektivum kalný a substantivum rybník.
3. Rybník byl pojmenován podle své zkalené vody.
4. Podle ŠK byl název rybníka motivován povahou vody.
5. VM C+B.

Klenutá studánka

1. Studánka se nachází v lese asi 3 km východně od města Brtnice.
2. Název je dvouslovný a v jednotném čísle. Obsahuje adjektivum klenutá a substantivum studánka.
3. Studánka získala název podle svého okolí. Pramen se totiž nachází uvnitř kamenné bílé stavby. Studánku tedy chrání malá klenba (výklenek). Apelativum klenba souvisí podle Machka se slovem sklep, jehož kořen klep- znamená „něco uzavřít (víkem)“.¹⁴⁸ Název by mohl tedy znamenat, že studánka je zkrátka „překlenutá, přikrytá“.

¹⁴⁷ HOSÁK, Ladislav a Rudolf ŠRÁMEK. *Místní jména na Moravě a ve Slezsku I. A-L*. Praha: Academia, 1970, s. 365.

¹⁴⁸ MACHEK, Václav. *Etymologický slovník jazyka českého*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2010, s. 254.

4. Podle ŠK bychom mohli zařadit název studánky mezi názvy motivované stavbou či jiným lidským dílem.
5. VM C+B.

Kyselka

1. Rybník, který leží asi 1 km severozápadně od obce Zborná.
2. Název je jednoslovný, substantivní a v jednotném čísle.
3. Rybník svůj název získal kvůli kyselé vodě. Vznikl z adjektiva kyselý sufixem -ka.
4. Podle ŠK je název rybníka motivován chutí vody.
5. VM C.

Luční rybník

1. Rybník leží na Třeštském potoce vedle obce Kostelec u Jihlavy.
2. Název rybníka je dvouslovný a v jednotném čísle. Skládá se z adjektiva luční a ze substantiva rybník.
3. Adjektivum luční se vztahuje k okolí rybníka. Voda je obklopena loukou.
4. Podle ŠK byla motivací k pojmenování rybníka nestromová vegetace.
5. VM A+B.

Lukáš

1. Rybník se nachází mezi obcemi Hosov, Pístov a Vysoká.
2. Název je jednoslovný, substantivní a v jednotném čísle.
3. Název je tvořen osobním jménem Lukáš. Proč bylo toto biblické jméno zvoleno jako název rybníka není jasné.
4. Podle ŠK byl název motivován osobním jménem.
5. VM D.

Mackův rybník

1. Rybník se nachází východně od obce Mysletice.
2. Název je dvouslovný a v jednotném čísle. Je tvořen přivlastňovacím přídavným jménem Mackův a substantivem rybník.
3. Adjektivum Mackův pochází od osobního jména Macek. Vzhledem k menší velikosti rybníka se jedná nejspíše o příjmení původního majitele.
4. Podle ŠK byl rybník pojmenován podle osobního jména.
5. VM D+B.

Mlýnský rybník (Mühl Teich)

1. Rybník se nachází kousek jihozápadně od obce Větrný Jeníkov.

2. Název je dvouslovný a v jednotném čísle. Je složen z adjektiva mlýnský a substantiva rybník.
3. Rybník se nachází nedaleko Dolního Mlýna. Odtud získal svůj přívlastek mlýnský.
4. Název rybníka je podle ŠK motivován lidskou stavbou.
5. VM A+B.

Moravská Dyje (Thaya)

1. Řeka pramení asi 4 kilometry jihovýchodně od Třeště. Území kraje Vysočina opouští u obce Černíč. Protéká dále Jihočeským krajem do Rakouska.
2. Název je dvouslovný. Je složen ze substantiva Dyje, které je dále rozvíjeno adjektivem moravská. Jedná se o singulár.
3. Jméno Dyje je název předkeltský a jeho výklad je obtížný. Podle Hosáka a Šrámka je jeho základem indoevropské *dheu ve významu „běžet, téci“ a středoilýrské *dheuia s významem „moře“. Slované z toho odvodili Dyja a němečtí kolonizátoři pak termín Dyja zkomolili na Taja.¹⁴⁹ Přívlastek moravská vyjadřuje příslušnost řeky k oblasti Moravy.
4. Dle Šmilauerova třídění vychází název Moravská Dyje z polohy řeky.
5. VM A+A.

Pstružný potok (Forellen bach)

1. Potok pramení v lesích nedaleko obce Smrčná v nadmořské výšce 618 m.
2. Název je dvouslovný a v jednotném čísle. Je tvořen adjektivem pstružný a substantivem potok.
3. Název potoka byl motivován výskytem pstruhů.
4. Podle ŠK byl název potoka motivován podle povahy vody. Konkrétně podle vodních zvířat.
5. VM C+B.

Rakovec

1. Rakovec je malý rybníček, který leží u obce Jezdovice.
2. Název je jednoslovný, substantivní a v jednotném čísle.
3. Název je odvozen sufixem -ovec od apelativa rak. Je spojen s výskytem raků v těchto vodách.
4. Název byl podle ŠK motivován vodním zvířetem.

¹⁴⁹ HOSÁK, Ladislav a Rudolf ŠRÁMEK. *Místní jména na Moravě a ve Slezsku I. A-L*. Praha: Academia, 1970, s. 212.

5. VM B.

Rašeliniště Kaliště

1. Rašeliniště se nachází v údolí Dubenského potoka nedaleko obce Kaliště.
2. Název je dvouslovný a v plurálu. Je tvořen dvěma substantivy.
3. Název převzalo rašeliniště od názvu blízké obce. Podle Antonína Profouse název Kaliště pochází ze staročeského apelativa kališče, což znamenalo „louži, bahno“.¹⁵⁰
4. Název rašeliniště byl motivován názvem osady.
5. VM A.

Rybníčkový potok

1. Potok pramení v nadmořské výšce 589 m západně od obce Vystrčenovice.
2. Název je dvouslovný a v jednotném čísle. Je tvořen adjektivem a substantivem.
3. Adjektivum bylo odvozeno sufixem -ový od deminutivního apelativa rybníček. Název potoka byl nejspíše motivován několika rybníčky, kterými protéká.
4. Podle ŠK bychom mohli název zařadit do kategorie obecné pojmenování podle toho, kudy potok protéká.
5. VM C+B.

Skautská studánka

1. Studánka se nachází u rybníka Horní Mrzatec asi 2 km od obce Lhotka.
2. Název studánky je dvouslovný a v jednotném čísle. Je tvořen adjektivem skautská a substantivem studánka.
3. Adjektivum skautská bylo utvořeno od apelativa skaut. Naznačuje, že dříve u studánky tábořili skauti a chodili k ní pro vodu.
4. Podle ŠK nelze název studánku zařadit.
5. VM D+B.

Stará plovárna

1. Plovárna se nachází na řece Jihlávce na okraji Jihlavy u zahrádkářské osady. Původně se jednalo o rybník. Na jeho místě byla v roce 1844 generálem J. F. Kempenem založena vojenská plovárna. O deset let později připadla městu, které zde vybuodovalo plovárnu pro veřejnost, která fungovala až do 30. let 20. století. Po 2. sv. válce plovárna zpusťla. Kvalita vody se zhoršila a byla vhodná akorát pro rybáře. Přes mnohé pokusy už nebylo koupaliště nikdy

¹⁵⁰ PROFOUS, Antonín. *Místní jména v Čechách: jejich vznik, původní význam a změny. Díl II. CH-L*. Praha: Československá akademie věd, 1949, s. 185.

obnoveno. V současnosti je vodní plocha mnohem menší než v době založení plovárny a kolem vede naučná stezka.¹⁵¹

2. Název vodní nádrže je dvouslovný a v jednotném čísle. Je tvořen adjektivem stará a substantivem plovárna.
3. Z historie vodní plochy, jež byla naznačena výše vyplývá, že název Stará plovárna byl zcela přirozený, rychle se vžil a stal se oficiálním. Adjektivum stará vyjadřuje, že plovárna již nefunguje, ale dříve byla využívána.
4. Podle ŠK nelze název jednoznačně zařadit. Mohlo by jít o motivaci starou funkcí vodní nádrže.
5. VM C+B.

Strouha

1. Potok, který pramení severně od obce Olší. U Kostelní Myslové ústí do Myslůvky.
2. Název potoka je jednoslovný, substantivní a v jednotném čísle.
3. Název potoka byl utvořen z apelativa strouha, jehož původním významem bylo „vedlejší rameno řeky“.¹⁵²
4. Dle ŠK není název potoka motivován povahou vody nebo jejím okolím. Pojmenování je nepřirozenější podle obecného jména.
5. VM B.

Studánka Páně

1. Studánka se nachází kousek pod vrcholem Javořice, která je nejvyšším bodem Českomoravské vrchoviny.
2. Název je dvouslovný a v jednotné čísle. Je složena ze dvou substantiv.
3. Název studánky je spjat s tajnými shromážděními evangelíků, kteří zde v dobách pronásledování nekatolíků konali své bohoslužby. Základem je vlastní jméno Pán v genitivu. Vyjadřuje tedy, že studánka patří Pánu (Bohu, Hospodinu).
4. Podle ŠK lze název zařadit do kategorie názvů motivovaných osobními jmény.
5. VM B+D.

Šlapanka (Schlapanka Bach)

1. Říčka pramení východně od obce Věžnice. Protéká Jihlavským a Havlíčkobrodským okresem. Je levostranným přítokem řeky Sázavy.

¹⁵¹ VILÍMEK, Ladislav. *Historie jihlavských plováren*. [online]. [cit. 2019-04-18]. Dostupné z: <http://www.iglau.cz/index.php?idclanku=070721-1185024060>.

¹⁵² MACHEK, Václav. *Etymologický slovník jazyka českého*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2010, s. 583.

2. Název je jednoslovný, substantivní a v jednotném čísle.
3. Název říčky je odvozen sufixem -ka od obce Šlapanov (Schlappenz). Říčka obcí protéká. Název může být odvozen i od osobního jména Šlapan. Pravděpodobnější je však první výklad.
4. Dle ŠK říčka získala název podle osady.
5. VM A.

U chaloupky

1. Lesní studánka se nachází 20 m od lesní cesty vedoucí od hybrálecké silnice k silnici směrem na Větrný Jeníkov.
2. Název je dvouslovný, v jednotném čísle a v genitivu. Je složen z předložky a substantiva.
3. Studánka získala svůj název podle tzv. chaloupky („bílé“ chaty), která stojí 50 m od studánky a patří obci Hybrálec.¹⁵³
4. Podle Šmilauerovy klasifikace lze název studánky zařadit mezi názvy motivované lidskými stavbami.
5. VM A.

Velký pařezitý rybník (G. Pařezity T.)

1. Rybník je součástí přírodní rezervace nacházející se poblíž obce Řásná.
2. Název rybníka je trojslovný a v jednotném čísle. Je složen ze dvou adjektiv a jednoho substantiva.
3. Adjektivum velký vyjadřuje velikost rybníka a zároveň jej odlišuje od Malého pařezitého rybníka, který se nachází nedaleko. Adjektivum pařezitý naznačuje, že se rybník nachází na místě, kde původně býval les. Po jeho vykácení zbyly na něm nového rybníka pařezy.
4. Podle ŠK lze rybník zařadit mezi názvy motivované velikostí a povahou dna.
5. VM C+C+B.

Vodní nádrž Hubenov

1. Vodní nádrž se nachází na Maršovském potoce východně od obce Hubenov. Byla dokončena v roce 1972. Slouží především jako zdroj pitné vody pro Jihlavu a okolí.
2. Název je trojslovný a v jednotném čísle. Je tvořen adjektivem vodní a substantivem nádrž a Hubenov.

¹⁵³ NÁRODNÍ REGISTR PRAMENŮ A STUDÁNEK. U chloupky. [online]. [cit. 2019-04-18]. Dostupné z: <http://www.estudanky.eu/3565-studanka-u-chaloupky>.

3. Název vznikl přenesením názvu obce Hubenov. Jméno obce bylo utvořeno z adjektiva hubený. Adjektivum označovalo chudobu tamního obyvatelstva.¹⁵⁴
4. Podle ŠK byla nádrž pojmenována podle osady.
5. VM C+B+A.

Vodní nádrž Nová Říše

1. Vodní nádrž byla postavena na Olšanském potoce v roce 1984. Nachází se severozápadně od obce Nová Říše. Od roku 2012 je přírodní památkou.
2. Jméno vodní nádrže je čtyřslovné a v jednotném čísle. Obsahuje adjektiva vodní a nová. Nádrž a Říše jsou substantivy.
3. Název vznikl transonymizací názvu obce Nová Říše. Název obce pochází ze staroněmeckého grüß, což označovalo rudný štěrk. Původní název tedy souvisel s dolovací činností v této oblasti. Ve 13. stol. byl název přejat do staročestiny jako Hřiš. Podle nepřímých pádů vzniklo Hřiše. A protože bylo ve staročestině střídání h a ř běžné, vznikl tvar Řiš, který se nakonec přiklonil k Říše. To bylo zpětně do němčiny převzato jako Reich. K Říši byl později přidán přívlástek Nová, aby byla odlišena od obce Stará Říše.¹⁵⁵
4. Podle ŠK byla nádrž pojmenována podle osady.
5. VM C+B+A.

Zlatý potok

1. Potok pramení v lesích severně od obce Zborná. Jeho délka činí 20 km. Je levostranným přítokem říčky Šlapanky.
2. Název je dvouslovný a v jednotném čísle. Skládá se z adjektiva a substantiva.
3. Substantivum potok je blíže specifikován adjektivem zlatý. Adjektivum vypovídá o tom, že se v potoce dříve nacházelo zlato.
4. Podle ŠK získal potok svůj název podle povahy dna (druhu nánosu).
5. VM C+B.

¹⁵⁴ PROFOUS, Antonín. *Místní jména v Čechách: jejich vznik, původní význam a změny. Díl I. A-H.* Praha: Československá akademie věd, 1947, s. 698.

¹⁵⁵ HOSÁK, Ladislav a Rudolf ŠRÁMEK. *Místní jména na Moravě a ve Slezsku II. M-Ž.* Praha: Academia, 1980, s. 416.

Závěr

Předmětem této bakalářské práce byl výzkum vybraných hydronym, tj. vlastních názvů vod. Pozornost jsem věnovala názvům vod v kraji Vysočina a poté blíže v Jihlavském okrese. Analyzovány byly tedy dva sestavené seznamy hydronym. U názvů jsem se zaměřila především na sémantickou motivaci, tj. jaký je povůdce těchto názvů. Dále mě názvy zajímaly po stránce slovtvorné.

Práce je rozdělena na teoretickou a praktickou část. V teoretické části práce byla představena nauka o vlastních jménech a její teoretické poznatky. V první kapitole jsem definovala onomastiku jako vědeckou disciplínu. Nastínila jsem problematiku vymezení vlastních a obecných jmen, členění onomastiky a historický vývoj onomastické disciplíny. Stručně jsem vykreslila současný stav v české onomastice. V další kapitole jsem se zabývala toponomastikou, tj. subdisciplínou onomastiky, která se věnuje vlastním jménům zeměpisným. Uvedla jsem její základní vymezení, členění, historii a významné představitele. Ve třetí kapitole jsem se zabývala vlastnostmi, fungováním a tříděním anoikonym, tj. pomístních jmen, mezi která spadají i hydronyma, jež jsou pomyslným středobodem této práce. Zdůrazněna byla modelová klasifikace pomístních jmen od Jany Pleskalové, kterou jsem využila v praktické části práce. Další kapitola byla věnována hydronymům a nauce o nich, tj. hydronomastice. Vymezila jsem pojem hydronymum, uvedla jsem základní motivanty hydronym a historii výzkumu hydronym. V poslední kapitole teoretické části jsem se zaměřila na česko-německé onymické kontakty na Vysočině.

V praktické části jsem analyzovala vybraná hydronyma z kraje Vysočina a poté z Jihlavska. Nejprve jsem stručně představila obě zkoumané lokality, především z hlediska výskytu vodních objektů a jejich historie. Poté jsem přistoupila k rozboru konkrétních hydronym, která byla excerpována z map. Všechna hydronym byla lokalizována, neboť jejich umístění se často promítalo do pojmenování. Dále mě u hydronym zajímala jejich členitost, slovní druh, příp. pád a jejich slovtvorná charakteristika. Zabývala jsem se tím, podle čeho nebo koho byly vody pojmenovány a zda se jejich název v průběhu času měnil. V neposlední řadě jsem se pokusila hydronymum přiřadit k příslušné sémantické skupině podle klasifikace Vladimíra Šmilauera a k příslušnému vztahovému modelu podle Jany Pleskalové.

Celkem bylo nashromážděno 66 hydronym (34 názvů velkých objektů v kraji Vysočina a 32 názvů převážně menších objektů v okrese Jihlava). Tento počet

samozřejmě nereprezentuje celkový počet všech hydronym ve zkoumaných oblastech. Proto si uvědomuji určitou relativitu mého zjištění. U některých hydronym se mi podařilo zjistit starší název z 19. století. Zaznamenala jsem případy, kdy došlo k výrazné změně pojmenování. Většina názvů se však neměnila. Díky stabilitě mohou vodní jména prozrazovat mnohé o minulosti objektu, který pojmenovávají nebo o historii svého okolí. To dokládá například sebraný název rybníka Velké Dářko, který odkazuje na již zaniklou osadu *Darov. Nejstarší jsou jména velkých řek, u kterých je možné nalézt i předslovanské kořeny (např. Jihlava, Oslava, Sázava). Nejmladší jsou názvy vodních nádrží. Mezi vodními jmény převažují jména víceslovná. Ze slovních druhů se uplatňují nejčastěji substantiva, adjektiva a substantivizovaná adjektiva. Výrazně převažují názvy nepředložkové nad předložkovými. Obvyklým modelem pojmenování vod je přívlastek shodný a substantivum blíže identifikující objekt (např. potok, rybník, studánka). Nejčastějším motivačním zdrojem názvů vod je poloha pojmenovávaného objektu. U menších objektů potom jméno osobní (např. majitele). Přesto, že je mnou sesbíraný materiál po stránce sémantické motivace velmi pestrý, potvrzuje se v pojmenování vod trend, na který upozorňuje například onomastička Jitka Malenínská. Voda je stále častěji pojmenována podle místních jmen (osad). Hojně je k tomu využívána tzv. transonymizace, tj. přenos vlastního jména z jednoho objektu na jiný. Rozmanitost hydronymie se tak postupně vytrácí.

Seznam použité literatury

Knižní zdroje

1. DAVID, Jaroslav a Pavel ROUS. *Neviditelní svědkové minulosti: místní a pomístní jména na Vysočině*. Praha: Academia, 2006. ISBN 80-200-1454-3.
2. DAVID, Jaroslav a Přemysl MÁCHA. *Názvy míst: paměť, identita, kulturní dědictví*. Brno. Host a Ostravská univerzita, 2014. ISBN 978-80-7491-425-6.
3. DVOŘÁKOVÁ, Žaneta. *Literární onomastika: antroponyma*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2017. ISBN 978-80-7308-732-6.
4. GREPL, Miroslav. *Příruční mluvnice češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1995. ISBN 80-7106-134-4.
5. HARVALÍK, Milan. *Synchronní a diachronní aspekty české onymie*. Praha: Academia, 2004. ISBN 80-200-1253-2.
6. KARLÍK, Petr, Marek NEKULA a Jana PLESKALOVÁ, ed. *Nový encyklopedický slovník češtiny*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2016. ISBN 978-80-7422-480-5.
7. KŘIVÁNEK, Jiří, Jan NĚMEC a Jan KOPP. *Rybníky v České republice*. Praha: Consult, 2012. ISBN 978-80-903482-9-5.
8. KUBA, Ludvík. *Úvod do nauky o vlastních jménech. Toponomastika a antroponomastika*. Ústí nad Labem: PedF UJEP, 1984. ISBN neuvedeno.
9. MITTER, Patrik a Zdeňka MENŠÍKOVÁ. *Minulost, přítomnost a budoucnost v jazyce a v literatuře*. Sborník z mezinárodní konference pořádané katedrou bohemistiky PF UJEP v Ústí na Labem ve dnech 1. – 3. září 2010. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. P, 2011. ISBN 9788074143625 8074143627.
10. *Nikdy zcela neodešli: Jihlavští Němci = Sie waren nie ganz fort : die Iglauer Deutschen* : [publikace k výstavě: Jihlava, Dům Gustava Mahlera, 25.6.-30.9.2011 : Heidenheim, 8.6.-22.6.2012]. Jihlava: Statutární město Jihlava, 2013. ISBN 978-80-86931-82-1.
11. ODALOŠ, Pavol. *Retrospektívne a perspektívne pohľady na jazykovú komunikáciu. II. diel*. Banská Bystrica: Pedagogická fakulta, Univerzita Mateja Bela, 1999. ISBN 8080552878.
12. OLIVOVÁ-NEZBEDOVÁ, Libuše. *Pomístní jména v Čechách: o čem vypovídají jména polí, luk, lesů, hor, vod a cest*. Praha: Academia, 1995. ISBN 80-200-0554-4.

13. PLESKALOVÁ, Jana. *Kapitoly z dějin české jazykové bohemistiky*. Praha: Academia, 2007. ISBN 978-80-200-1523-5.
14. ŠMILAUER, Vladimír. *Úvod do toponomastiky* (nauky o vlastních jménech zeměpisných). 2. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1966. ISBN neuvedeno.
15. ŠMILAUER, Vladimír. *Vodopis starého Slovenska*. Praha: Učená společnost Šafaříkova v Bratislavě. 1932. ISBN neuvedeno.
16. ŠRÁMEK, Rudolf. *Labyrintem vlastních jmen a nářečí*. Brno: Host, 2016. Studie osobností brněnské lingvistiky. ISBN 978-80-7577-065-3.
17. ŠRÁMEK, Rudolf. *Úvod do obecné onomastiky*. Brno: Masarykova univerzita, 1999. ISBN 80-210-2027-X.
18. ŠTĚPÁN, Pavel. *Pomístní jména v Čechách z pohledu slovtvorného*. Praha: Academia, 2016. Lingvistika (Academia). ISBN 978-80-200-2523-4.

Časopisy

1. BÍLKOVÁ, Kristýna. Výzkum českých hydronym v historické perspektivě. *Onomastica*. 2017, roč. LXI, s. 265-280. ISSN 0078-4648.
2. KNAPPOVÁ, Miloslava. K funkčnímu pojetí systému vlastních jmen. *Slovo a slovesnost* [online]. 1992, roč. 53, č. 3, s. 211-214. [cit. 2019-01-03]. Dostupné z: <http://sas.ujc.cas.cz/archiv.php?art=3475>.
3. KNAPPOVÁ, Miloslava. Stav a perspektivy české onomastiky v mezinárodním kontextu. *Naše řeč* [online]. 1985, roč. 68, č. 1, s. 6-7. [cit. 2019-01-03]. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=6512>.
4. KRŠKO, Jaromír. Hydronomastika nielen v európskych súvislostiach. *Romanoslavica*. Ed.: C. Geambasu a M. Manguilea. Bukurešť: Editura Universitatii din Bucuresti, vol. XLVIII, nr. 2, 2012. ISSN 0557-272X.
5. MATÚŠOVÁ, Jana. Vývoj a standardizace pomístních jmen a urbanonym v českém pohraničí. *Naše řeč* [online]. 1989, roč. 72, č. 4, s. 179-187. [cit. 2019-04-03]. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=6863>.
6. POKORNÁ, Eva. Apelativizovaná jména v české slovní zásobě. *Slovo a slovesnost* [online]. 1978, roč. 39, č. 2, s. 116-117. [cit. 2019-02-15]. Dostupné z: <http://sas.ujc.cas.cz/archiv.php?art=2516>.
7. POLÍVKOVÁ, Alena. Další sovětská práce o onomastice. *Naše řeč* [online]. 1975, roč. 58, č. 2, s. 100. [cit. 2019-01-03]. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=5829>.

8. ŠMILAUER, Vladimír. O jménech našich řek. *Naše řeč* [online]. 1946, roč. 30, č. 9-10. s. 161-165. [cit. 2019-03-18]. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=3983>.

Slovníky

1. HOSÁK, Ladislav a Rudolf ŠRÁMEK. *Místní jména na Moravě a ve Slezsku II. M-Ž*. Praha: Academia, 1980. ISBN neuvedeno.
2. HOSÁK, Ladislav a Rudolf ŠRÁMEK. *Místní jména na Moravě a ve Slezsku I. A-L*. Praha: Academia, 1970. ISBN neuvedeno.
3. LUTTERER, Ivan, Milan MAJTÁN a Rudolf ŠRÁMEK. *Zeměpisná jména Československa: slovník vybraných zeměpisných jmen s výklady jejich původu a historického vývoje*. Praha: Mladá fronta, 1982. Malé encyklopedie (Mladá fronta).
4. MACHEK, Václav. *Etymologický slovník jazyka českého*. 5. vyd. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2010. ISBN 978-80-7422-048-7.
5. MATÚŠOVÁ, Jana a Libuše OLIVOVÁ-NEZBEDOVÁ. *Slovník pomístních jmen v Čechách*. Praha: Academia, 2000-2009. ISBN 80-200-0798-9.
6. NEDĚLKA, Teodor a Ilias ZGAFAS. *Novořecko-český slovník*. 2., rozš. vyd. Praha: Asociace řeckých obcí v ČR, 2002. ISBN 80-238-8584-7.
7. PROFOUS, Antonín. *Místní jména v Čechách: jejich vznik, původní význam a změny*. Praha: Československá akademie věd, 1947-1960. ISBN neuvedeno.
8. ŠTEFÁČEK, Stanislav. *Encyklopedie vodních toků Čech, Moravy a Slezska*. Praha: Baset, 2008. ISBN 978-80-7340-105-4.
9. VEČERKA, Radoslav. *Slovník českých jazykovědců v oboru bohemistiky a slavistiky*. Brno: Masarykova univerzita, 2013. ISBN 978-80-210-6265-8.

Internetové zdroje

1. MAPY.CZ. [online]. [cit. 2019-03-13]. Dostupné z: <https://mapy.cz>.
2. NÁRODNÍ REGISTR PRAMENŮ A STUDÁNEK. [online]. [cit. 2019-04-18]. Dostupné z: <https://www.estudanky.eu/>.
3. OLDMAPS.GEOLAB.CZ [online]. [cit. 2019-03-13]. Dostupné z: <http://oldmaps.geolab.cz/>.
4. PLESKALOVÁ, Jana. *Vlastní jména osobní v češtině*. [online] Brno: Masarykova univerzita, 2014. [cit. 2019-01-03]. Dostupné z: <https://digilib.phil.muni.cz/data/handle/11222.digilib/131210/monography.pdf>.

5. REGION VYSOČINA. Osobnosti. *Anton Altrichter*. [online]. Vysočina Tourism [cit. 03.04.2019]. Dostupné z: <http://www.region-vysocina.cz/temata/temata/100-let-vysociny/osobnosti/anton-altrichter>.
6. SLOVNÍK POMÍSTNÍCH JMEN NA MORAVĚ A VE SLEZSKU. [online]. [cit. 2019-03-20]. Dostupné z: <https://spjms.ujc.cas.cz/>.
7. SLOVNÍK POMÍSTNÍCH JMEN V ČECHÁCH. [online]. [cit. 2019-03-20]. Dostupné z: <https://spjc.ujc.cas.cz/>.
8. VILÍMEK, Ladislav. *Historie jihlavských plováren*. [online]. [cit. 2019-04-18]. Dostupné z: <http://www.iglau.cz/index.php?idclanku=070721-1185024060>.

Seznam příloh

Příloha č. 1 – Mapa Vysočiny

Příloha č. 2 – Mapa Jihlava

Přílohy

Příloha č. 1 – Mapa Vysočiny

MAPY.CZ. [online]. [cit. 2019-04-17]. Dostupné z: <https://mapy.cz>.

Příloha č. 2 – Mapa Jihlavska

MAPY.CZ. [online]. [cit. 2019-04-17]. Dostupné z: <https://mapy.cz>.